

Nechvátal, Bořivoj

K nálezové problematice mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonic : (Památce Borise Novotného 1922-1983)

Archaeologia historica. 1997, vol. 22, iss. [1], pp. 61-96

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140237>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K nálezové problematice mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonic

(Památce Borise Novotného 1922–1983)

BOŘIVOJ NECHVÁTAL

Úvod

V letech 1963–1968 prováděl Archeologický ústav ČSAV v Praze nejprve záchranný, později systematický výzkum mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonic. Lokalita leží 6 km V směrem od Strakonic. Je ve spádové oblasti tzv. Solné stezky zvané později Zlatá s napojením na Prachatice, odtud dále do Bavor nebo na Písek a dále pak na sever do středu země, směrem na Prahu.

Pohřebiště je dosud největším zkoumaným objektem svého druhu v českých zemích a mělo původně asi na 1 000 pohřbených. Výzkum a jeho zpracování přineslo zásadní materiál k morfologii, typologii a chronologii esovitých záušnic, prstenů, poznání pohřebního ritu, problematice náhrobních kamenů, nejstarších heraldických značek. Přineslo také nové poznatky o prvotní stojící sakrální stavbě nejstarší v této oblasti – kostelu sv. Martina. Byl zjištěn přesun románské tvrze, která byla původně na jižní straně sakrální stavby, směrem V od románského kostela s pravouhlým kněžištěm datovaným do druhé poloviny 12. století. Rovněž byla objevena kurie maltézskeho řádu nejstarší zachovaná v českých zemích. Rozsáhlý antropologický výzkum, provedený M. Blajerovou, přinesl důležité poznatky k demografii pohřebiště a širším souvislostem jeho celkového zázemí. Lokalitu vytváří znamenitý horizont pohřebiště, kostela a sídlištních objektů 12. století. Současné zpracování poznatků, poměrně pozdní od doby výzkumu, umožnilo klást na archeologický materiál nároky a otázky, které nebyly v době výzkumu řešitelné. Zjištění intenzity osídlení přispívá k poznání společenství vesnického pohřebiště před velkými historickými procesy vzniklými v Čechách ve 13. století, v době kolonizace (Žemlička 1978, 1986). K nálezu pohřebiště došlo při přípravě staveniště pro základy nového pohostinství. V okolí kostela se rozkládá nejstarší část městečka a zde také na místě bývalé farské zahrady bylo zkoumáno mladohradištní pohřebiště. Na zásah poučeného kriminalisty, poručíka SNB Josefa Posekaného, vydal odbor výstavby ONV ve Strakonici zákaz dalších stavebních prací a tím bylo umožněno provedení výzkumu.

Prvou záchrannou akci provedl Dr. A. Beneš z expozitury AÚ ČSAV v Plzni. V r. 1963 spolupracoval na terénních pracech Dr. P. Radoměský, CSc. a Ing. arch. E. Pochitonov z NM v Praze. V závěrečné části výzkumu (1968) byl za finanční pomoci odboru kultury ONV Strakonice a z podnětu Doc. Dr. V. Mencla ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze uskutečněn archeologický a stavební výzkum interiéru kostela, který navázal na některé práce z r. 1967. V r. 1970 bylo provedeno zaměření stávající stavby kostela sv. Martina v měřítku 1:50, které provedli V. Lacina a V. Leníček. V r. 1972 ve spolupráci s Ing. arch. F. Kašičkou ze Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů byl proveden stavebně historický výzkum, který vycházel z dnešního stavu kostela a s použitím výsledků komplexního archeologického výzkumu a rozboru písemných pramenů k celé lokalitě. Některým dílčím výsledkům průzkumu byla již věnována pozornost (Kašička–Nechvátal 1973; 1983 a) b). O výzkumu v Radomyšli byla publikována řada dílčích zpráv a studií, které ukázaly význam lokality (Nechvátal–Radoměský 1964; Nechvátal 1965, 1966, 1967, 1971, 1980, 1985 aj.).

V době zcela nedávné byla provedena řada záchranných akcí při výkopu plynofikace a telefonizace obce (Nechvátal 1995, 1996, 1997). Věnovala se pozornost i některým

sídlíštním nálezům a interpretaci nejstarších písemných pramenů k dějinám Radomyšle, včetně tzv. Donace Bolemy z r. 1225, manželky Bavora ze Strakonice, která darovala některé pozemky v blízkosti Radomyšle strakonickému maltézskému špitálu (Nechvátal 1988a, 1988b, 1994a, b). V celkovém zpracování sleduji nejen shrnutí dosavadních poznatků, ale především analytický rozbor jednotlivých skupin nálezů a jejich srovnání s ostatními. Při volbě analogických případů jsem se chtěl vyhnout těm, které jsou časově i místně někdy dosti vzdálené. Vycházím z rozboru nálezové situace a charakteristiky jednotlivých nálezů. Zpracování jednotlivých skupin nálezů je do jisté míry souhrnem několika metodických postupů. Snažil jsem se vyhnout jednostrannému přístupu a poukázat na další pracovní možnosti. Některé závěry u omezených skupin nálezů mají pouze relativní platnost. Od doby objevu pohřebiště nebyla zatím zkoumána lokalita s podobným rozsahem a problematikou nálezů, takže nelze doložit v čem je pohřebiště v Radomyšli typické a v čem se odlišuje od ostatních lokalit.

I. Přírodní podmínky

Radomyšl patří do SV výběžku okresu Strakonice. Severně sousedí s Blatnou a V s okresem Písek. Přírodní zázemí tvoří přirozenou uzavřenou pánev, která je ohraničena kopci a pahorky. Nejvyšší z nich je v SZ směru vrch Hřeben (596 m) nad Západními Zborovicemi, dosud zachované významné halštatsko-laténské hradiště (Dubský 1949, 317–320, srv. nejnověji Michálek–Fröhlich 1979, 51–52 zde shrnuta starší literatura). Také další polohy přírodního prostředí v okolí Radomyšle přesahují výšku 500 m n. m., v reliéfu se vesměs překrývají a vzájemně cloní. Délka izolované radomyšlské kotliny v podélné ose J–V a S–Z od vrchu Chlum (543 m) a zmíněného vrchu Hřeben činí cca 9,5 km. Šířka kotliny v přibližné ose vrchu Hradec (577 m) a vrchu Tisovnick (589 m) je cca 6 km, celkem tedy území o rozloze 54 km², která je vlastním zázemím mladohradištního pohřebiště v Radomyšli. Dnešní rysy krajiny se rodily v souvislosti s vývojem se středočeskou pahorkatinou v průběhu čtvrtohor.

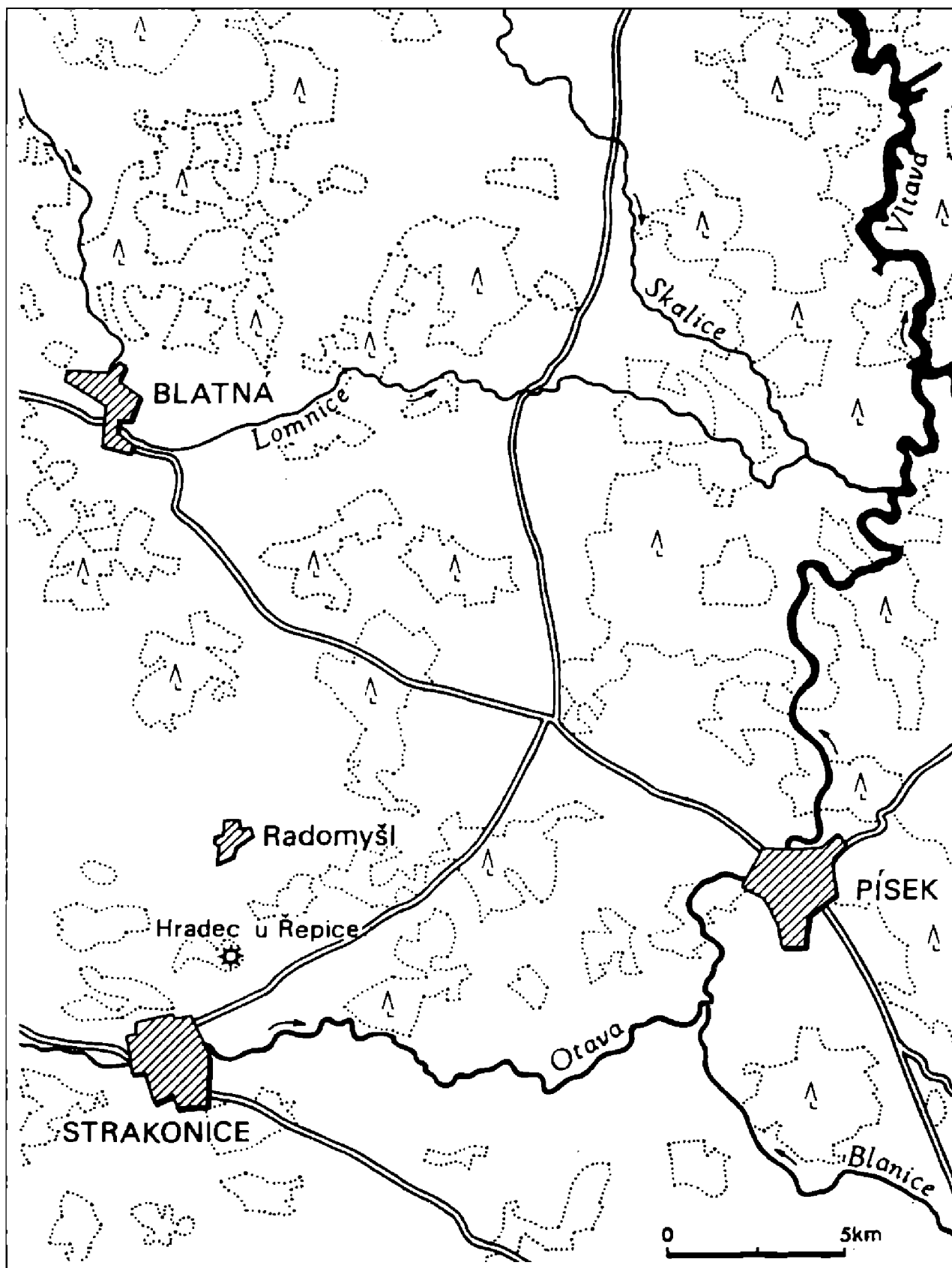
Výškové rozdíly jsou 75–150 m s výraznými litologicky a strukturně podmíněnými tvary. Mezi Radomyšlí a Osekem, který je na V straně, se nachází plošina s relikty neogenních sedimentů.

Klimaticky patří okolí Radomyšle z hlediska přírodních poměrů k nejpříhodnější oblasti jižních Čech. Střed území, podél Otavy na S, kam naše oblast patří, má mírně teplé a mírně vlhké podnebí s mírnou zimou (srv. Atlas podnebí československé republiky, Praha 1958; starší pozorování Dyk 1922, 27–28). Průměrné teploty v lednu kolísají mezi –2° až +3°, červenci je průměr do 17 °C. Roční srážky jsou mezi 550–600 mm z toho v zimním období připadá 13 % na sníh. V oblasti naprosto převládají západní větry. V průměrném roce připadá 40–50 jasných dní v roce, především v květnu a červenci. Počet podmračených dní je 115–130, především v prosinci a v lednu. Průměrný svit je asi 1 700–2 000 hodin, na léto z toho připadá více než 700 hodin. Není jisté do jaké míry je možno vztáhnout v plném rozsahu tato klimatická zjištění současného stavu do raně středověkého období existence pohřebiště v Radomyšli, neboť přírodní prostředí není zcela totožné.

Původní přirozený vegetační kryt Radomyšlska, podle rekonstrukční geobotanické mapy, představovaly především kyselé (acidofilní) doubravy, které se mozaikovitě střídaly se subxerofilními teplomilnými doubravami s drobnými ostrůvky vápnomilných bučin na krystalických vápencích, které zde v podložních vrstvách převládají (Mikyška et al. 1968). Přítomnost subxerofilních doubrav je zde stejně jako v Českém krasu vytvořena důsledkem suchých zásaditých půd na vápencích, které jsou jinak vázány na teplou klimatickou oblast (podle J. Macharta). Od mladší doby bronzové se celá strakonická oblast stává součástí souvisle osídleného území jižních Čech. Přibližně od 12. století př. Kr. dochází zde vlivem zásahu člověka k ústupu přirozených lesních společenství na úkor otevřených a polootevřených polí a pastvin (Ložek 1977). Po vodopisné stránce je osou území širšího Strakonicka řeka Otava, která je hlavní sběrnou vod. Z naší oblasti přijímá v podstatě jen málo

významné přítoky. Podzemní vody jsou na Radomyšlsku považovány za chudé a ne dosti kvalitní a podle dosavadních zjištění neměly podstatný vliv na vegetaci.

Převažujícím půdním typem jsou jílovito-hlinité půdy. V SZ části jsou hlinito-písčité půdy, středně hluboké ze zrnitých vyvěřelin žul a granodioritů. Granodiority především červenského typu byly z více než 50 % použity na náhrobní kameny mladohradištního

Obr. 1. Poloha Radomyšle mezi Blatnou, Pískem a Strakonice.

pohřebiště v Radomyšli, jejich výchozy vystupují nejbližší 1, 3 km S–Z od pohřebiště (dle zjištění J. Macharta). Díky vápencovému podloží byly dobře zachovány kostrové pozůstatky mladohradištního pohřebiště.

II. Nejstarší osídlení a písemné prameny do doby předhusitské

Nejstarší osídlení radomyšlské pánve sahá hluboko do pravěku a jeho připomínkou jsou nalezené neolitické nástroje z Domanic. Pravidelné osídlení se objevuje v mladší době bronzové, v latěnu se zhušťuje osídlení podél povodí Otavy a dalších říček. Krátkodobým obdobím mladolaténským doznívá keltské osídlení v této oblasti (Michálek 1985, 273 n.) a po následujícím vylidnění krajina odpočívá půl tisíciletí a nové osídlení začíná až v 6. a 7. století a to obyvateli již slovanskými. Bezpečněji zjišťujeme slovanské osídlení až v 8. a především v 9. století. Máme zachovány řady slovanských mohyl. Ve střední době hradištní je opevněn Hradec u Řepice, který ovládal již husté osídlení radomyšlské pánve. Výrazné osídlení přetrvává i po zániku hradiště v průběhu 10. století. Keramické sídlištní nálezy 10.–12. století byly získány skoro bez výjimky v obvodech dnešních osad a dokládají jejich kontinuitu (Dubský 1949, srv. rejstřík, Michálek–Fröhlich 1979).

Mocensky ležela oblast, v jejímž obvodu se nalézala Radomyšl stejně jako celé jižní Čechy ještě ve druhé polovině 10. století, mimo dosah Přemyslovské dynastie (odlišný názor srv. Sláma 1995, 214; Lutovský 1995, 239 n.). Teprve po likvidaci Slavníkovského panství se stávají na počátku 11. století majetkem pražských knížat.

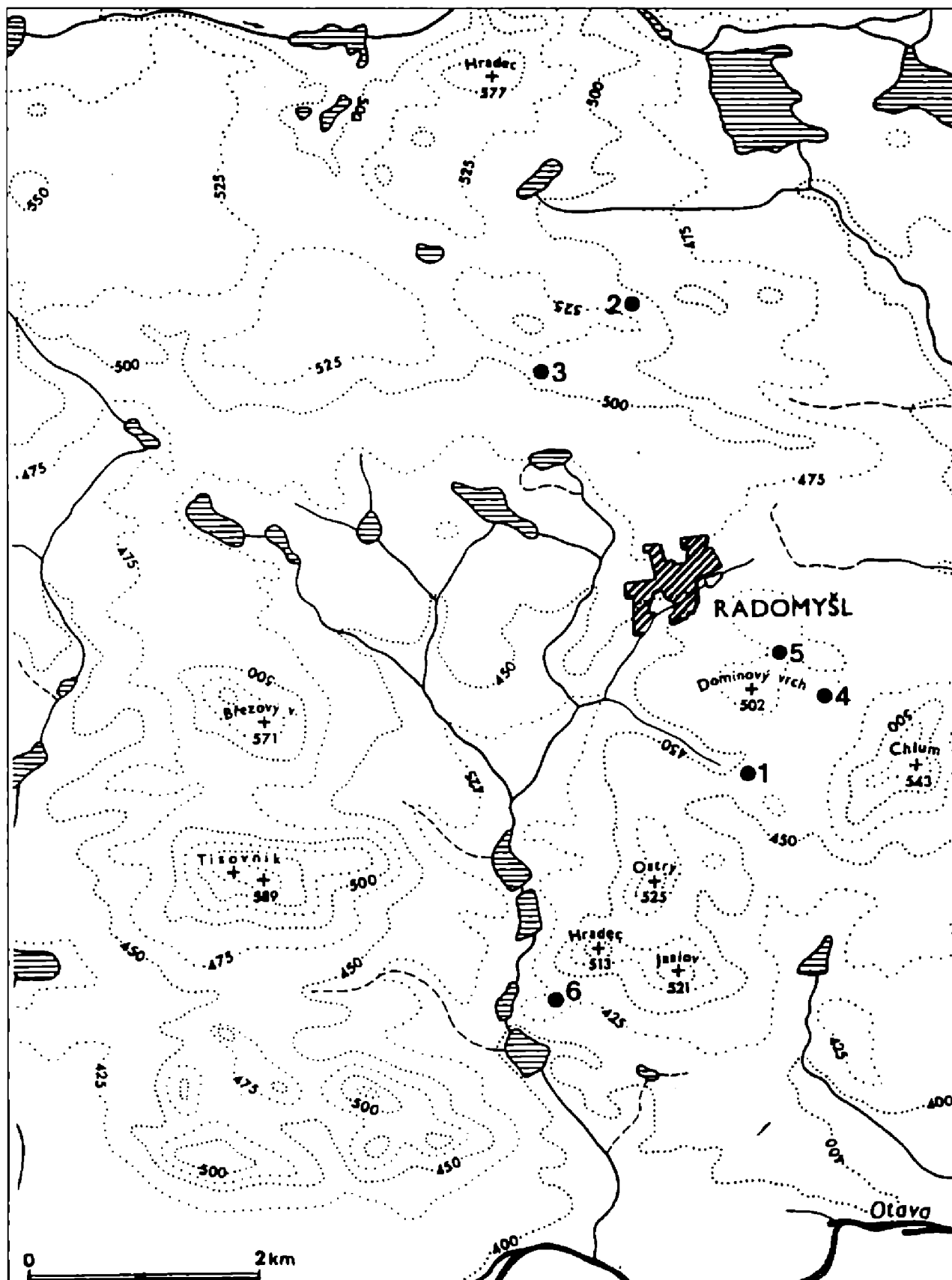
V 11. století a později ve 12. století je patrně výraznější pronikání církevních institucí, které zde získávají významné majetkové državy (Šimák 1938, 1005–1175). Proces kulminuje na přelomu 13. století, kdy jsou doloženy celé skupiny osad církevního majetku. Staré slovanské hradištní centrum – Prácheň – mělo ve svém okolí celou skupinu osad maltéžského řádu, které sahaly až téměř k Radomyšli (Šimák 1938, 1024–1025).

Rozsáhlý pozemkový majetek v jižních Čechách byl propojen nejen místními cestami, které respektovaly hranice držby a do jisté míry i průběh starých zemských stezek. Naši oblasti se okrajově dotkla Solná stezka, později Zlatá stezka – semita aurea – také zvaná Pasovská nebo Prachatická, která hlavním směrem mířila přes Prachatice a Písek k severu. Její počátek bývá kladen do 10. a 11. století, někdy i do pravěkého období, což nelze průkazně doložit. Pro menší území na severu od Strakonice měla nepochybně velký význam Vimperská větev Zlaté stezky, která v jedné variantě vedla přes Strakonice směrem na Blatnou. Se Zlatou stezkou souvisela i cesta „Březnická“ zvaná Vintřova směřující do jihozápadních Čech.

Pro nejstarší období vývoje osídlení na místě dnešní Radomyšle nemáme podrobnější doklady. Můžeme předpokládat, že existovala starší sídlištní tradice, za dnešního stavu poznání nezachytitelná a bez potřebných nálezů. Tomu svědčí, vedle geografické situace i zmíněná existence slovanského hradiště „Hradec u Řepice“, které je vzdálené jižním směrem od Radomyšle necelé 4 km. Prostředí Zlaté stezky, v jejím spádovém území se Radomyšl nachází, umožnilo, že se při této významné cestě vyvinula vnitřní kolonizační osada zemědělského typu, která se soustředila v prstencovitém půdorysu na mírném svahu otočeném k jihu na ploše před západním průčelím kostela. Výrazná poloha kostela se starým patrocinem sv. Martina naznačuje, že místo bylo vybráno záměrně a citlivě a snad z počátku to byl kultovní bod osady ještě předkřesťanského období. Tento názor nelze prokázat. Sledujeme-li spojnicí cest, které procházejí starým jádrem Radomyšle je nápadná okolnost, že východní část cesty směřující původně na osu kostela se mírně vychyluje k severu a obchází pozdější farskou zahradu – místo nálezů mladohradištního pohřebiště – a velkým obloukem míjí pozoruhodný oválný tvar stavební parcely č. 28 a 29 (čp. 72 a 73). Otevřený prstenek starého osídlení zasáhl svým rozsahem do stavebního vývoje osady a ovlivnil zřetelně i formování pozdějšího půdorysu. Z půdorysu Radomyšle vychází soubor pěti cest. Rozsah výchozích cest a jejich početnost naznačuje význam osady v jejím nejstarším období. Byla sledována místní jména v nejstarších katastrálních mapách a cel-

kové historické souvislosti regionu, které jsou v mnohém určujícím fenoménem poznání pro nejstarší období, kdy zdánlivý nedostatek přímých písemných pramenů může vytvářet hiát v našem poznání.

Samotný název městečka má řadu výkladů. Po etymologické stránce je jméno odvozeno od přivlastňovacího pojmenování Radomyslův tzn. sídlo nebo dvůr Radomysla

Obr. 2. Okolí Radomyšle podle tzv. donace Bolemyly, manželky Bavora ze Strakonice v r. 1225 – pomístní jména v listině CDB, č. 270, s. 263-264, polohy míst: 1. Hlum; 2. Lazec; 3. Brezina; 4. Lucha; 5. Ilscene; 6. Corito.

(Profous 1951, 524). Tento logický filozofický výklad ukazuje na poměrně ranný původ osady, před tím než osada od Radomyšla nebo jeho dědiců přešla na Bavorsy ze Strakonice. Nejstarší zpráva o tom, že Radomyšl je majetkem Bavorů je velmi pozdní (Delaville de Roulx 1901–1905, I, 187) a pochází až z r. 1284, kdy se uvádí ve výčtu jejich majetku. V roce 1320 se stala fara s kostelem majetkem maltézského řádu a v r. 1359 i celé městečko, což trvalo až do r. 1848. Fara dokládající existenci kostela mohla v té době znamenat význačnou složku místní, správní i církevní organizace a patrně je jedním z dokladů v té době existujícího velkofarního systému. Zprávy písemných pramenů z počátku 14. století mnoho o vlastním vývoji osady neříkají a tak teprve údaj z r. 1320, na který upozornil již J. V. Šimák, mluví o Radomyšli jako městečku „civitacula“ v souvislosti s kostelem (Šimák 1938, 1026). Samotné označení městečka má značný význam a může být důkazem intenzivního vnitřního vývoje. Významný jihočeský panský rod Bavorů ze Strakonice získal statky v okolí Strakonice podle písemných pramenů v letech 1230–1243 (Hlaváček 1972, 1–18), avšak r. 1225 potvrdil Přemysl Otakar darování Bolemily, manželky Bavora ze Strakonice, která dala maltézskému řádu dvůr Chlum s lesem Lazec, Koryta a jiné lesy v okolí dvora, což jsou poleší táhnoucí se až k Radomyšli a za ní k severu a východu názvy, které se udržely dodnes a lze je bezpečně identifikovat v katastru osídlení (CDB II ed. G. Friedrich 1912, č. 270, 263; CDB IV/1, č. 35, 115).

Donace Bolemily ukazuje, že postupné vypočítávání topografických jmen následuje v určitém okruhu a zachycuje dosud lesnatou oblast v okolí Radomyšle, která v ní není žádným způsobem zmiňována, ale naznačuje skutečnost, že již v r. 1225 patřila do majetku Bavorů ze Strakonice i když první údaje v písemných pramenech pochází až z r. 1284. Podle skutečnosti, že na náhrobcích v radomyšlském pohřebišti jsou bavorovské střely (Nechvátal 1985, 439–451), kterým nelze upřít určitý heraldický význam, je zřejmé, že ve druhé polovině, nebo nejpozději ve třetí třetině 12. století přešla Radomyšl od původního zakladatele Radomyšla do majetku Bavorů a že tedy zřejmě patřila do nejstarší majetkové držby zakladatele Bavorovské dynastie v jižních Čechách.

Původní sídla Bavorů ze Strakonice byla na Moravě. Migrace Bavorů z Moravy do Čech patrně probíhala po celé 12. století. Nepodaří se již detailněji objasnit vzájemný vztah Bavorů z Moravy a Bavorů v Čechách. Není ani objasněna otázka jejich původu, protože starší literatura se domnívá, že jejich původ je v Rakousku (V. Novotný) a také se uvažuje, že jméno Bavor je staročeské a znamená sílu (Lifka 1993, 42). S rodem Bavorů se setkáváme v Ivanovicích na Hané, kde máme doloženo k r. 1167, že Bavorové předávají zde své zboží maltézskému řádu (CDB I, č. 399, 411–415) a v písemných pramenech se s nimi setkáváme až r. 1211, kdy jeden z nich vystupuje jako svědek. Řada příslušníků tohoto rodu dosáhla vynikajících postů v královských službách. Další zprávy písemných pramenů jsou ze třetí čtvrtiny 14. století, kdy dochází v Radomyšli k důležitým správním změnám. Jejich počátek je zřejmě kolem r. 1320, kdy Vilém Bavor ze Strakonice daroval faru a kostel v Radomyšli maltézskému řádu a r. 1359 celé městečko. Farní komenda v Radomyšli byla vdovskou rezidencí Markéty, manželky pana Viléma, která byla rozená Šternberková a pobírala zde své požitky z bělčických statků ještě v letech 1372–1375.

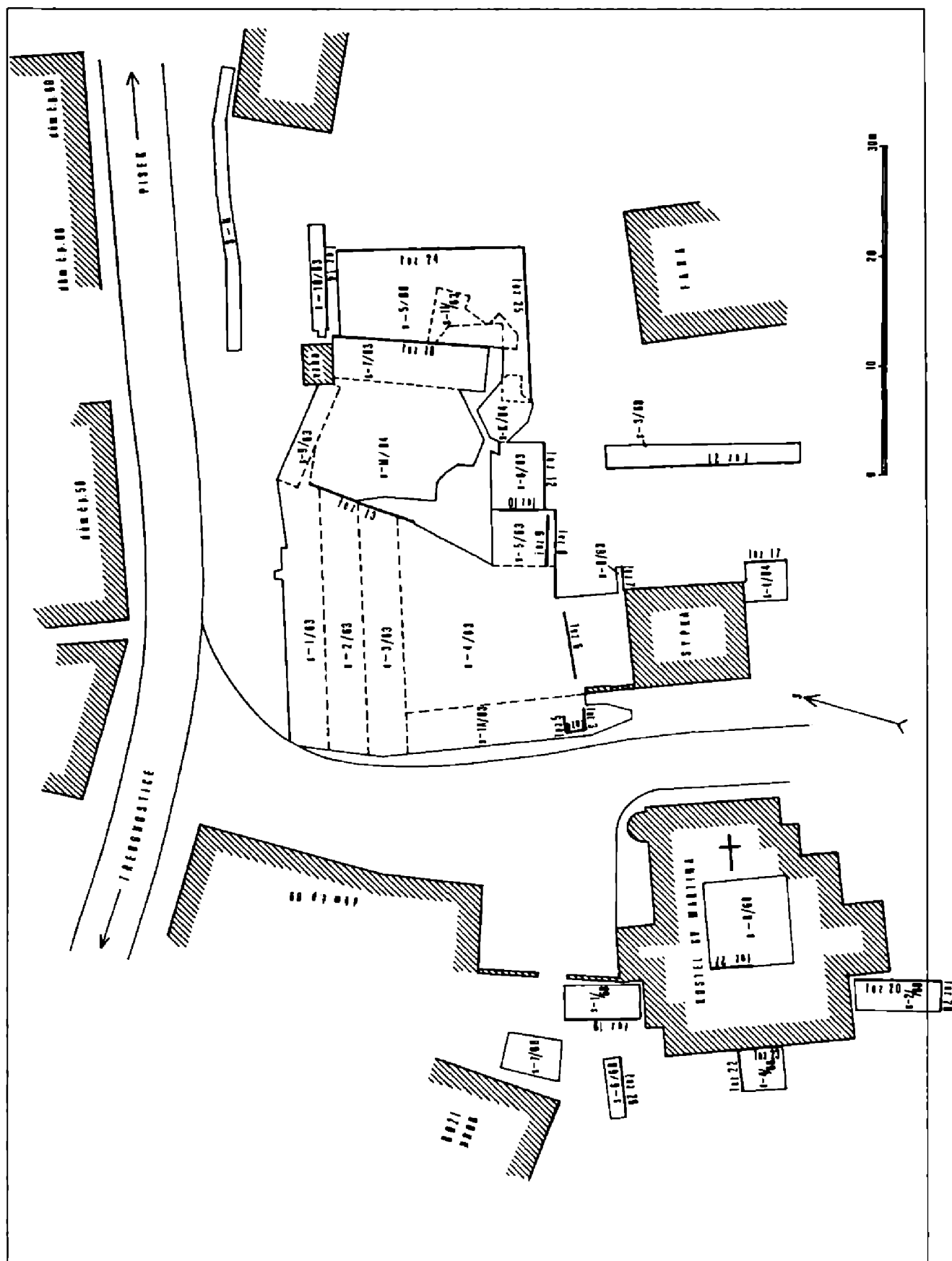
Zprávy písemných pramenů v závěrečném období, v době předhusitské, ve druhé polovině 14. století, nepřinášejí zásadnější informace k vnitřním dějinám Radomyšle. Převážně jsou zaměřeny ke kostelu sv. Martina a jeho jednotlivým duchovním správcům. Jejich souvislá řada začíná v r. 1303 kdy se uváděn plebán Jan z Radomyšle. Detailní přehled o duchovních správcích v městečku v době předhusitské (Lifka 1993, 79–81) naznačil význam a bohatost johanitské řádové komendy v Radomyšli a složité vztahy jak majetkové, tak také celý postup uplatňování prezentačního práva, kdy se v nejednom případě střetla světská a duchovní moc. Některé z těchto osob světských jsou zřejmě zastoupeni svými předky a jejich heraldickými znaky na kamenné křtitelnici v jižní předšíně dnešního kostela.

III. Nálezová situace a postup výzkumu

Plocha pohřebiště byla nejprve zkoumána třemi souvislými pásy odkryvu od západu k východu (S-1/63; S-2/63; S-3/63) při šířce jednotlivých pásů cca 3,5 m a délce 30 m. Kromě toho byla prokopána další zjišťovací sonda od severu k jihu o téže délce a šířce. Pásy odkryvu si vyžádaly v dalších fázích výzkumu spojení prozkoumané plochy v jeden celek, což je zřejmé na připojeném schematickém plánu výzkumu. Nebyla pouze zkoumána plocha ve střední části staveniště, kde byla zemina vybagrována až pod úroveň rostlého terénu, který v těchto místech tvořilo skalnaté vápencové podloží. Tuto skutečnost potvrdila i ověřovací sonda v těchto místech, která zachytila pouze vápencovou skálu. Vzhledem k projektované vnější úpravě kolem budoucí novostavby pohostinství bylo nutno zkoumanou plochu rozšířit i na místo budoucí komunikace. Rozšíření vedlo k odkrytí dalších částí pohřebiště a k objevu několika středověkých a pozdně středověkých objektů, především na jižní a východní straně pohřebiště.

Mladohradištní pohřebiště, jak bylo patrné v průběhu první výzkumné sezony, náleží svým uspořádáním mezi slovanské řádové hřbitovy mladohradištního období, i když se jednotlivé řady hrobů projevily výrazněji jen v některých partiích zkoumané plochy – především na východní straně pohřebiště. Systém řad porušuje nerovnoměrně husté pohřbívání v jednotlivých částech pohřebiště a případy patrně „rodinných“ hrobů ve kterých bylo uloženo několik jedinců ve dvou až třech vrstvách nad sebou. Hroby byly ve většině uloženy v hrubším písčitém terénu rezavě hnědého zbarvení, který byl promíšen hlínou a drobným kamením. Hrobové jámy v tomto prostředí byly jen velmi slabě patrné a často jen kamenné obložení hrobů bylo vodítkem při určení jejich velikosti. Kamenné obložení bylo zachováno pouze u menší části hrobů. Z celkového počtu zkoumaných hrobů ve všech výzkumných sezonách bylo významově signifikantní pouze 15,1 %. Většina koster byla orientována hlavou k západu a nohama k východu, s obvyklými menšími odchylkami danými patrně ročním obdobím pohřbu. Případ opačné orientace se vyskytl pouze jednou (hrob č. 40/63). Mrtví leželi na znaku, s pažemi převážně podél těla, sporadicky měli ruce na kyčlích nebo v klíně (někdy jedna ruka v klíně, druhá podél těla). Výjimkou byl pohřeb č. 157/63, kde kostra měla nohy výrazně skrčené. Kromě případu, kdy byl mrtvý volně uložen do země byla často hrobová jáma obkládána ještě kameny. Nejčastěji byla obložena hlava a nohy, zcela ojediněle i celé tělo. Hrob č. 347/63 měl, mimo pečlivě provedeného obložení hrobové jámy, nakladeny kameny i přímo na těle. Přikrytí nebožtíka kameny – především hlavy, prsou a stehem – charakterizují někteří badatelé jako snahu zabránit mrtvému opustit hrob, čili jako zjev z oblasti vampyrismu (Borkovský 1939, s. 138; Krumpfhanzlová 1961, s. 544; Krumpfhanzlová 1964, s. 177). V několika málo případech bylo na pohřebišti zjištěno i dřevěné obložení hrobové jámy, velmi náznakově dochované v terénu, hrob č. 210/63 a i hroby č. 110/63 a 224/64 byly kryty zřejmě dřevěnou deskou, jak nasvědčovalo zbarvení a nepatrné stopy dřeva na kostech. Zvláště zajímavou skupinou byly hroby kryté hrubě opracovanými kamennými deskami – náhrobky, které byly zjištěny při všech výzkumných sezonách. Byly nalezeny hlavně při severní a jižní straně zkoumané plochy pohřebiště ale i v jeho středu, kde byly částečně poškozeny bagrováním a potom na východní straně při jeho východním okraji (srv. především sektor S-M/64 a S-5/68). Kromě náhrobních desek byly hroby vesměs ještě vybaveny kamenným obložáním, některé byly hlouběji zapuštěny do terénu než ostatní hroby a svým charakterem se blížily primitivním hrobkám (hroby č. 213/63 a č. 224/64). V některých byl pouze jeden pohřeb, ojediněle kryly desky celou skupinu jedinců, kteří byli pohřbeni v bezprostřední blízkosti u sebe a odděleni jen nepatrnou vrstvou zeminy. V těchto případech snad můžeme uvažovat o rodinných hrobkách. Jediná z kamenných desek, odkrytých na původním místě (hrob č. 224/63), byla opatřena symbolem jednoduchého, nevelkého vrytého křížku latinského typu. Hroby s kamennými deskami se nikterak svým vybavením neodlišovaly od ostatních hrobů na pohřebišti. Náhrobní desky byly i ve střední části zkoumané plochy, která byla zvláště krutě poškozena buldozerem. Na dvou deskách nalezených ve vybagrovaném materiálu

byly rozeznány dva shodné negativně vtesané symboly luku a šípů a dále byly tyto symboly zjištěny v r. 1964 v sektoru S–M/64 (Nechvátal 1985, s. 446, obr. 3 a 4). Pro příbuznost tohoto motivu s erbem Bavorů ze Strakonice (Novotný 1937, s. 443 n.; Šimák 1938, s. 1024) původních světských držitelů Radomyšle, vyzvala otázka, zda lze symbol luku a šípů vy-

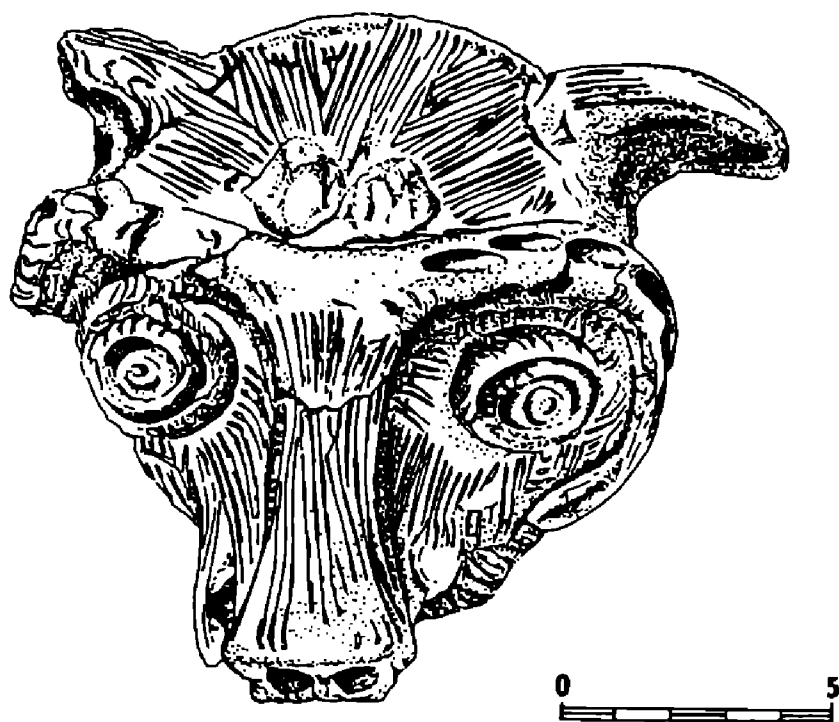

Obr. 3. Radomyšl (o. Strakonice) – celkový plán výzkumu mladohradištního pohřebiště, kostela a sídlištních objektů.

světlovat heraldicky a zda v tomto případě nejde o nejstarší dosud známý doklad užívání šlechtických erbů v našich zemích – nejstarší doklad šlechtické heraldiky vůbec.

Na jižní straně pohřebiště byly zjištěny v r. 1963 středověké objekty podle stratigrafie a nálezů keramiky datované od průběhu druhé poloviny 13. století do 14. století. Na východní straně pohřebiště byla část hrobů překryta černou popelovitou vrstvou, do které byl zahloben stavební objekt 0–1. Vrstva potom narůstala s nejstarší funkční fází tohoto objektu, jeho počátky byly datovány do průběhu 13. století, spíše však do druhé poloviny. Stavba porušující některé z hrobů (hrob č. 158/63 a č. 196/63) je téměř čtvercového půdorysu, o rozměrech cca 8,90×8,60 m. Má dva opěrné pilíře na severní straně a síla obvodového zdiva kolísá v rozmezí 140–150 cm. Na jižní straně je téměř zachován původní klenu-
tý vchod. Vnitřní lícování zdiva, především na východní straně, napodobuje ve značně zhrblém stylu nepravidelně kvádříkový pozdně románský systém vazby zdiva. Zdivo má vyhrzlé spáry a je stavěno do šachty. Výška dochovaného zdiva, které bylo skryto pod úrovní dnešního terénu, dosahovala místy, především na východní a jižní straně 2,20–2,45 m. Jižní obvodové zdi stavby (byla asi původně dvouprostorovým objektem) byly použity v pozdější době, když přestavbou ztratil svou původní funkci maltézské kurie a fary a byly přestavěny na pozdně barokní špýchar. Blízkost kostela a skutečnost, že osa odkrytého objektu je rovnoběžná s osou kostela umožňují pravděpodobnou interpretaci této stavby jako tvrze patronátního charakteru. Středověké stavby udávají datum nejzazší meze funkce hřbitova na prozkoumaném místě. Je ovšem třeba uvážit skutečnost, že musely býti postaveny až po delším čase, kdy skončilo pohřbívání na této části lokality. Tyto skutečnosti bylo třeba brát v úvahu při celkových chronologických závěrech.

Sousední středověký objekt 0–2, o rozměrech cca 6,70×4,20 m, porušený zčásti na severní straně stavbou barokní stodoly, která se neobjevuje na nejstarší katastrální mapě z r. 1837, je podle nálezu keramiky a vzájemné stratigrafie objektu (0–1, 0–2) datovatelný do 14. století. Má velmi dobře zachovaný, poměrně nízký klenutý vchod ze štípaných kamenných desek, spojovaných hnědo-žlutou vápennou maltou a slepá vnitřní okénka – niky, které byly pozorovatelné i na východní straně objektu 0–1. V pozdější době byl zúžen a zkrácen samostatně vestavěnou zděnou příčkou a upraven pravděpodobně jako pec na vápno. Stavbu lze pokládat za dva vzájemně oddělené objekty (0–2, 0–3). U vstupní

Obr. 4. Keramické středověké aquamanile z Radomyšle od objektu 0–1.

partie na severní straně u objektu 0–1 byla nalezena v druhotné poloze dlaždice s plastickou výzdobou v podobě lilií, čtvercového formátu, datovatelná do 14. století a s ní drobné zlomky dalších (Nechvátal 1988 a, s. 575–604 srv. s. 592). Stejný typ dlaždice byl nalezen ve Štítkově (okr. Praha-tice) pocházející z místní tvrze, kde nálezová situace ověřená J. Fröhlichem umožňuje datování již do 13. století (Fröhlich 1989, s. 227–330). V tomtéž stratigrafickém horizontu byla nalezena také honosná poklička, ze světle hnědé polévané pálené hlíny, vysoce plasticky modelovaná, v podobě zvířecí hlavy, původně interpretovaná jako hlava kance s hlavou medvěda (Nechvátal–Radoměřský 1964, s. 670, obr. 670, s. 661). Pozdější podrobnější průzkum předmětu prokázal, že tehdejší popis a rámcové hodnocení nálezů nebylo přesné. Jedná se pravděpodobně o hlavu beránka a předmět pochází ze středověké keramické aquamanile. Při morfologickém hodnocení aquamanile z Radomyšle je třeba při interpretaci zdůraznit především motiv beránka ve smyslu křesťanské představy a ideálu – Beránek boží – snímá hříchy světa. Biblický motiv doložený již v Apokalypse, ale i jinde např. Křest Kristův sv. Janem Křtitelem (Bible 1979 – srv. též s. 968 a 972 n. – Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha). Je znám v nejstarším křesťanském umění a dále po celý středověk až do novověku (Nechvátal 1989, s. 205–208).

Poslední středověký stavební objekt byl zjištěn ve východní části odkryté plochy a označen jako stavební objekt 0–4, o rozměrech 6,50×3,40 m. Lze jej pokládat za nejmladší z objektů zjištěných výzkumem. Jeho zánik patrně spadá do konce 14. spíše 15. století podle analýzy keramiky a železných předmětů nalezených v nejmladší požárové vrstvě. Bylo to několik zlomků podkov, nebozéz a nůž s kostěnou rukojetí s motivem klikatky a soustředných oček, s motivem se kterým se setkáváme v uměleckém řemesle již od období raného středověku.

Vlastní hrobová výbava ve zkoumaných hrobech v letech 1963–1968 potvrdila pozorování, že lze vymezit základní nálezový horizont pohřebiště. V nálezovém materiálu jsou nejpočetnější dvě skupiny nálezů – esovité záušnice a prsteny. Typově lze esovité záušnice rozdělit na dvě základní skupiny: 1) esovité záušnice pro dospělé, 2) dětské esovité záušnice.

Esovité záušnice pro dospělé dosahují 40–60 mm, zatím co dětské se ve svém průměru pohybují mezi 20–30 mm a není mezi nimi až na několik výjimek dalších typových rozlišení. Záušnice byly vyráběny především z bronzu. Větší rozměry se vyskytují výjimečně. Vzácně se objevují i rozměry 80–90 mm. Jsou skutečným vyvrcholením vývoje tohoto šperku ve vesnickém prostředí. Objevilo se ojedinele i několik esovitých záušnic vejčitého tvaru. Z nalezených 138 záušnic v letech 1963–1964 bylo 94 % bronzových, menší množství bylo plátováno stříbrem. Ojedinele se vyskytují stříbrné, cínové, olovené a železné. Toto zjištění opět potvrzuje (Krumphanzlová 1963, s. 108), že zvětšování průměru záušnic v prostředí nebylo prováděno drahým kovem, ale bylo nahrazeno dostupnějším kovem jako byl bronz. Jistě lépe vyhovoval i při zpracování, náročnosti výroby, méně vyhovovaly železo a cín. U dospělých lze spolehlivě rozlišit celkem tyto skupiny:

1. Základní typ – esovitá záušnice s jednou esovitou kličkou, v průměru 40–60 mm a síle drátu 2–3 mm, kruhového nebo mírně vejčitého tvaru těla. Zhotovená převážně z bronzu, ojedinele plátována slabou vrstvou stříbra. Ostatní materiál (železo nebo olovo) se vyskytuje velmi zřídka. Tento typ tvoří většinu nálezů.
2. Esovitá záušnice se dvěma esovitými kličkami – má parametry jako 1. V celkovém množství je tento typ zastoupen ve srovnání s typem 1 nepatrně.
3. Esovitá záušnice s roztepanou esovitou kličkou a podélnými drážkami. Tento typ je převážně zastoupen u větších záušnic. Často je kruhového tvaru těla.
4. Esovitá záušnice velkého průměru – často plátována slabou vrstvičkou stříbra. Dosahuje 70–90 mm v Ø. V celkovém množství nálezů zastoupena nepatrně.
5. Oplétaná esovitá záušnice (většinou se dvěma esovitými kličkami, nebo je druhý konec stočen do podoby háčku). Zastoupena velmi nepatrně.

6. Esovitá záušnice s jednou esovitou kličkou, druhý konec je zesílen a provrtán malou dírkou. Tímto zakončením má podobu hadí hlavičky. Také zastoupena nepatrně.
7. Esovitá záušnice silného válečkovitého tvaru těla, vždy malého \emptyset (velmi často stříbrná). Je zastoupena v malém počtu exemplářů.

Kombinačně se v hrobech objevují jednotlivé typy záušnic velmi zřídka. Pouze typ 7 se objevil se základním typem 1. Z ostatních nálezů byly pozorovány vplétané kroužky do esovitých záušnic, které byly přibližně stejného formátu zpracování i kovu jako vlastní esovité záušnice. Z dalších kombinací bylo možno v omezeném množství pozorovat, že esovitá záušnice byla vplétána do skleněného kroužku, který by bylo možné interpretovat jako skleněný prsten, ale bez štítku.

U prstenů lze stanovit celkem šest základních typů, které jsou bez dalších variant kromě typu 1.

Základní typy prstenů:

- 1 – prstény páskové: a – ploché, b – štítkovitě rozšířené,
- 2 – prstény z oblých kruhových tyčinek, většinou s nespojenými konci,
- 3 – prstény pletené, většinou ze dvou drátků, objevují se velmi vzácně,
- 4 – prstény s kruhovým terčíkem, tělo kruhové s nespojenými konci, na středu připojen plechový terčík, objevují se velmi vzácně,
- 5 – prstény se skleněným očkem,
- 6 – prstény skleněné: a – oblé uzavřené, b – oblé se středovým terčíkem.

Na pohřebišti v Radomyšli byla zjištěna zatím největší variace typů mladohradištních esovitých záušnic a stejně tak i prstenů. Tato skutečnost může mít i význam chronologický, na druhé straně však ukazuje, že tato variační šíře je zřejmě již charakteristická pro pokročilé pozdní mladohradištní období. Možná je pro nás překvapující v tom, že jde o lokalitu daného období, která byla nejdříve a poměrně nejkomplexněji zkoumána. Není vyloučeno, že při budoucím výzkumu podobných srovnatelných lokalit bude v typovém třídění tohoto materiálu možno učinit určité korektivy, které budou způsobeny nejen regionem, ale i časovým horizontem zkoumané lokality.

V závěrečné sezóně byly vytyčeny sondy na severní, západní a jižní části kostelní stavby (S-1/68, S-2/68, S-4/68) v ose předpokládané románské empory, která je umístěna v západní části kostela. Byla snaha zachytit terény do kterých jsou stavěny gotické lodě pocházející z druhé gotické etapy, datované kolem r. 1380 na základě stylové analýzy. Základy románské tvrze byly zjištěny v sondě S-2/68 na jižní straně kostelní stavby. U jmenovaných sond nebyly zjištěny hroby z mladohradištního období, ale z vrcholně středověké fáze zdejšího pohřebiště již mimo osu mladohradištního pohřebiště. Sonda S-8/68 byla provedena uvnitř kostelní stavby a zjistila původní závěr, který byl pravouhlý. Tak byl získán celkový půdorys chrámové stavby. Uvnitř ani vně kostela nebyly zjištěny žádné starší základy ani zbytky starší kostelní stavby. Hroby nalezené při výzkumu uvnitř kostelní stavby nelze z větší části klásti do mladohradištního období. Ve skutečnosti jsou to hroby, které lze stáří určit jako pozdně středověké. Dva z nich měly v plátěném sáčku zabalenou tištěnou knihu (hroby č. 66/68 a 68/68). Tento zvyk je obvykle kladen do doby inkunábulí – rámcově tedy do konce 15. století a počátku 16. století. Pouze hroby č. 104/68 a č. 71/68 pocházely z nejstaršího období, v přímé ose sakrální stavby a s odlišným pohřebním ritem by mohly být považovány za hroby zakladatelů – fundátorů nejstarší stavby. U všech pohřbených byla orientace Z-V, nejspíše se jednalo patrně o správce farnosti, nebo členy johanitské komendy. Archeologickým výzkumem se podařilo zjistit u sakrální stavby její původní závěr a najít původní vstup na tribunu na jižní straně. Po provedeném výzkumu je možno přesně rekonstruovat i stavební interiér celého kostela. Nejen rozsah, délku, šířku, ale konstatovat, že na tomto místě byla prvotní stavba románská, její základy jsme odkryli výzkumem a že v blízkosti nynějšího kostela, na základě sond položených na jižní, západní a severní straně a na ploše zkoumaného pohřebiště, nebyla žádná jiná starší kostelní stavba, která by svědčila pro starší část pohřebiště.

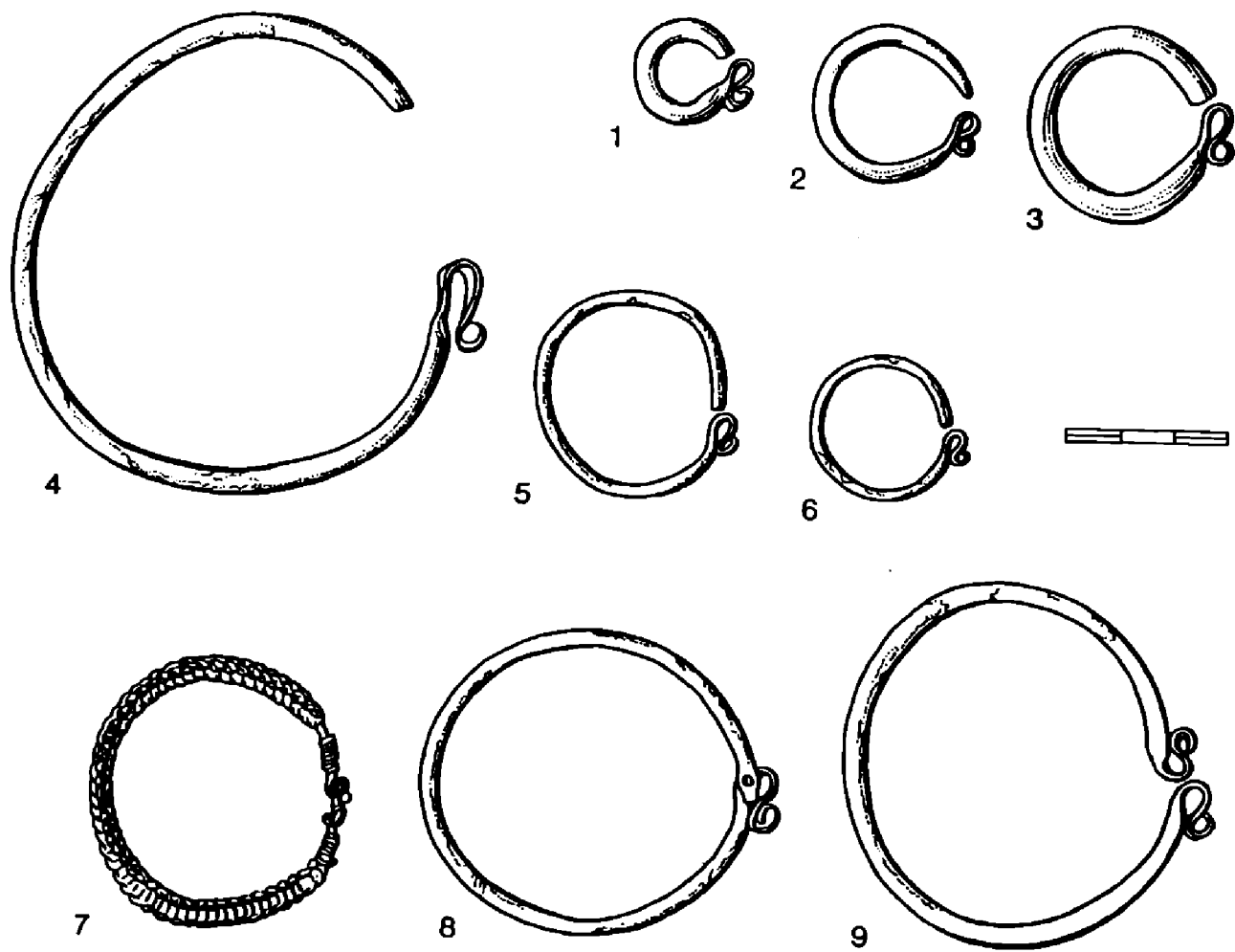
Archeologický výzkum mladohradištního pohřebiště v Radomyšli ukázal na možnost řešení celé řady komplexních otázek jedné lokality, aniž by bylo nutné a správné dbát onoho tradičního dělení „to co je pod zemí je archeologa a to co nad zemí je historika umění“. Vzájemná spojitost obou částí stavby je nutnou podmínkou poznání celku a ten v případě Radomyšle vyžadoval spojení obou pracovních přístupů. Nejenže zde mohl archeologický výzkum rekonstruovat celou původní stavbu (šířku, délku, výšku – i vlastní interiér), dnes vlastně jednu z nejstarších stojících sakrálních staveb na jihozápadě Čech, ale současně prokázal jak je účinné nezastavit se před zdánlivě striktním pojetím rozsahu určité disciplíny a je-li to potřebné pro poznání lokality jít za tyto hranice a z druhého oboru přebírat všechno co je potřebné pro poznání určitého celku.

IV. Rozbor nálezů z mladohradištního pohřebiště

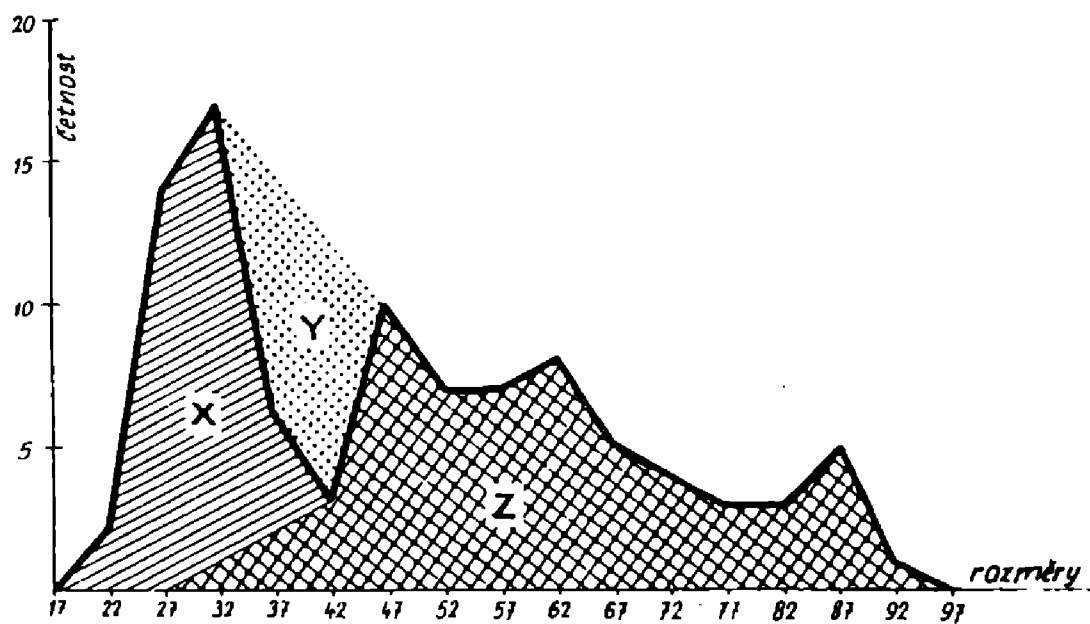
1. Esovité záušnice – byly nejpočetnějším souborem nálezů z pohřebiště a těžištěm kovového materiálu získaného z hrobového inventáře. V první výzkumné sezoně (1963) byl získán rozsáhlý soubor 97 záušnic. Proto bylo možno přistoupit ke zpracování tohoto zajímavého materiálu statistickou metodou. Její výsledky zásadním způsobem upřesňují chronologické závěry historických souvislostí. První orientační pohled na celý nálezový soubor esovitých záušnic z pohřebiště ukazuje, že převládají záušnice větších i velkých průměrů, jak nejnázorněji dokumentuje soupis nalezených záušnic sestavený ve vzestupném pořádku (od nejmenších průměrů k největším). Soupis pořízený na základě rozměrů každé záušnice představuje zároveň metrologický aparát, ze kterého vychází statistické zpracování materiálu. Záušnice byly měřeny v horizontální a vertikální ose, tj. druhý poměr záušnice je měřen přes esovitou kličku (Nechvátal–Radoměřský 1964, s. 678). Převažují záušnice velkých průměrů naznačuje, že datování pohřebiště je možné hledat v nejmladší fázi doby hradištní a to pravděpodobně ve 12. století. Záušnice z pohřebiště náleží ke skupině s největšími průměry jaké v Čechách známe a patří k vyvrcholení a konečným fázím vývoje tohoto šperku ve vesnickém prostředí. Výzkum nezjistil žádné extrémní velikosti esovitých záušnic jaké známe z několika pokladů šperků z Moravy a Čech, které jsou datovány do počátku 13. století a kterým je také přisuzována jiná funkce než-li měl tento šperk ve slovanském hradištním prostředí (Hrubý 1950, s. 102; Denkstein 1948–1950, s. 65–66 – nález tzv. románské čelenky se stříbrnými esovitými záušnicemi). Převládá názor, že velké esovité záušnice z pokladu šperků byly jen součástí soupravy ozdob užívaných příležitostně – totiž ve svatební den.

Zkušenosti s esovitými záušnicemi na našich pohřebištích zvláště zkušenosti datované mincemi ukazují, že vývoj záušnic směřoval od malých k velkým, od průměrů nejmenších až k velkým esovitým kruhům 12. století. Vzrůst průměru esovitých záušnic je jako datovací kritérium přijímán převážnou většinou badatelů. Problematiku nejkonkrétněji formuloval R. Turek, který ukázal na mincemi datovaném materiálu (Turek 1948, s. 532), že esovité záušnice z let 1034–1055 nepřekračují průměr 15–17 mm a z let 1055–1061 průměr 18–26 mm. Zdá se, že do r. 1110–1120, kdy z hrobů mizí mince jako milodar, nepřekročil průměr esovitých záušnic 30 mm. Na nálezu stříbrného pokladu ze 12. století v Praze-Štěpánské ulici bylo ukázáno, na základě tehdy nového materiálu, že ve 40. letech 12. století průměr esovitých záušnic pod 30 mm neklesal, ale značně jej přesahoval a to až do velikosti 40 mm (Radoměřský 1960, s. 78).

Důkazem je i statistické zpracování uvedené na grafu. Podle grafu četnosti vznikne nehomogenní křivka o dvou hlavních vrcholech svědčící o nesourodosti materiálu rozměrů menších a větších. Neexistuje plynulý přechod chronologicko-vývojový od záušnic malých k záušnicím největším. Mezi souborem, který na grafu ohraničuje plochu a mezi souborem plochy Z (tj. mezi záušnicemi tzv. malými a velkými) schází vývojový článek, zde označený jako plocha Y, její vrchní okraj naznačuje pravděpodobnou podobu průběhu grafu v případě šlo-li o stejnorodý soubor, předvádějící chronologii vývoje esovitých záušnic. Materiál vytvářející na grafu X, tj. ve skutečnosti dětské záušnice, do grafu nepatří a je ve

Obr. 5. Základní typy esovitých záušnic na pohřebišti v Radomyšli – 12. století.

Obr. 5a. Graf četnosti průměrů esovitých záušnic v Radomyšli z výzkumu v roce 1963.

skutečnosti součástí plochy Z, ovšem nehomogenní součástí. Vývoj esovitých záušnic, jak se jeví na pohřebišti v Radomyšli, je charakterizován pouze křivkou vymezující plochu Z, jejíž součást stýkající se s plochou X naznačuje místo kde lze hledat nejstarší esovité záušnice a tím i počátek pohřebiště.

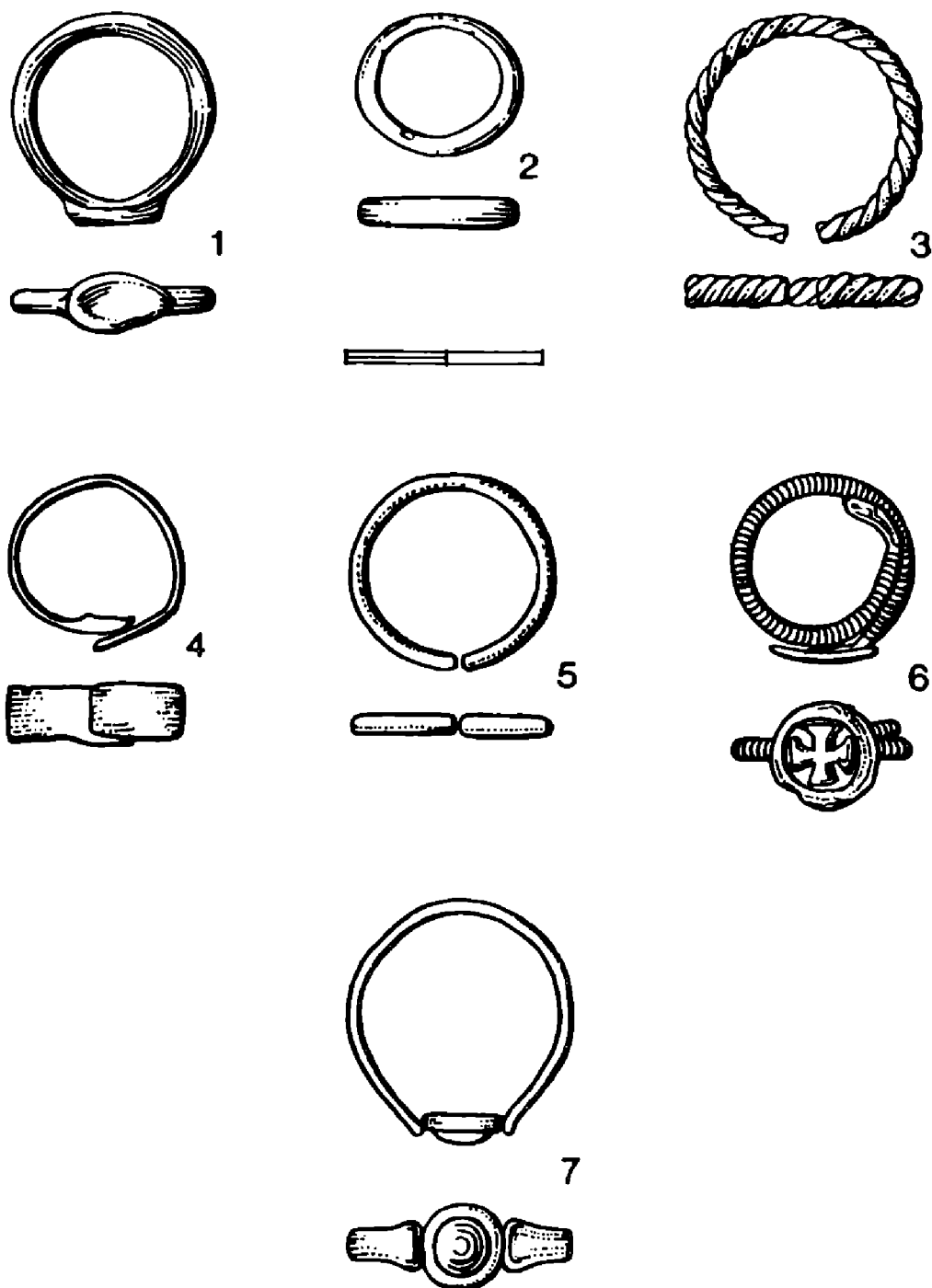
Dle esovitých záušnic, jedné z důležitých datovacích pomůcek k vymezení doby pohřbívání na zkoumané lokalitě, lze říci, že počátek funkce pohřebiště spadá k začátku 12. století. Vyznívání funkce pohřebiště lze předpokládat někdy na konci 12. století. Na základě výzkumu z let 1963–1968 nepřetržovala funkce pohřebiště zhruba 100 let trvání. Je to doba, která v první etapě hodnocení odpovídala i dvěma časovým horizontům pohřbívání, které se na některých částech výzkumu výrazněji projevily. Pozdější komplexnější pohled dospěl při demografickém hodnocení ke stejnému časovému rozsahu, uvažoval o tom, že na pohřebišti byly pochovány 3–4 generace obyvatel. Pojem generace vycházející ze stejného srovnávacího pramenného materiálu může mít po stránce chronologického rozsahu různý výklad.

Nálezy esovitých záušnic z pozdější doby, především z průběhu 13. století nejsou zatím na území Čech průkazně známy, i když jsou v nálezové základně předpokládány určité výjimky. Důležité poznatky přinesl v tomto směru výzkum zaniklého kostela sv. Petra a Pavla v Oškobrhu u Poděbrad (Hrdlička–Richter 1961, 19–22; tíž 1974, 111–184). Na pohřebišti u Poděbrad – v centrální oblasti Čech – a datovaném ve svém počátku do 13. století, nenacházíme esovité záušnice v hrobech ani v jejich zásypech. Jejich existence v tomto období nebo jim podobných esovitých závěsných kruhů byla předpokládána L. Niederlem, J. Schránílem a V. Hrubým především na základě vyobrazení z Velislavovy bible (Niederle 1913, 602–603; Schráníl 1932, 20, tab. 40; Hrubý 1950, 95). Detailním analytickým rozbořem bylo zjištěno, že na všech vyobrazeních chybí charakteristický znak esovitých záušnic – esovité zakončení jednoho, nebo obou konců těla záušnice. Jde o kroužky, které lze spíše charakterizovat jako závěsný šperk blízký náušnicím. Nelze proto tyto doklady z ikonografického materiálu interpretovat jako esovité záušnice.

Je možno závěrem konstatovat, že archeologický výzkum mladohradištního pohřebiště v Radomyšli přinesl kromě rozlišení tzv. dětských záušnic (20–30 mm) uložených v dětských hrobech od dospělých (40–60 mm) důležité poznatky metodické. K otázce ovlivnění nejstarších záušnic na našem území vývojem šperku v západních oblastech přinesl bohatý a průkazný materiál (Reinecke 1934, 218 n.; Dinklage 1940, 158 n.; Turek 1950, 401 n.; Šimek 1955, 170 n.). Záušnice větších rozměrů, které jsou charakteristické pro tyto oblasti v 8. a 10. století (Váňa 1958, 183 n.) se u nás ve své většině objevují až ve 12. století. Podle současných znalostí nelze předpokládat, že vývoj esovité záušnice byl u nás ovlivněn na svém počátku šperkem cizích dílen z blízkého sousedství. Procházel samostatným vývojem od výrobků malých rozměrů (Eisner 1947, 142 n.; Musianowicz 1948, 196–197; Knor 1953, 226; Eisner 1955, 215 n.; Borkovský 1956, 148 n.; Šikulová 1958, 122; Šolle 1959, 437–438; Sláma 1963, 247 n.), které se postupně zvětšovaly jak bylo prokázáno na jiném materiálu (Turek 1948, 532; Hrubý 1950, 83–106; Šikulová 1958, 122 n.; Poulík 1963, 73–74; Krumphanzlová 1963, 109 n.).

2. Prsteny. Druhou největší skupinou co do četnosti nálezů jsou prsteny. V první výzkumné sezoně bylo získáno 25 prstenů nalezených ve 20 hrobech. V dalších sezonách se jejich počet ještě zvýšil. Zatímco esovité záušnice mohou poskytnout chronologická kritéria pro datování pohřebiště je datovací schopnost prstenů omezena pro jejich řídký výskyt. S tím souvisí i stav jejich zpracování. Nutno konstatovat, že jejich počet podstatně v nálezovém fondu nevzrostl od objevu pohřebiště do dnešní doby. Prsteny v Radomyšli můžeme tvarově rozdělit na šest základních skupin (Nechvátal–Radoměřský 1964, 680) přičemž se částečně přidržíme typového rozdělení prstenů, které naznačil J. Sláma, který rozeznává čtyři základní skupiny shodující se s naší I., II., III., VI. (Sláma 1963, 251).

I. Prsteny ploché páskové, II. Prsteny zhotovené z tyčinek kovu (kruhového průře-

Obr. 6. Základní typy prstenů na pohřebišti v Radomyšli – 12. století.

zu), III. Prsteny pletené, IV. Prsteny s kruhovým terčíkem, V. Prsteny se skleněným očkem, VI. Prsteny skleněné.

Přínos nalezených prstenů k datování pohřebiště v Radomyšli je v první řadě ten, že celý soubor prstenů zahrnuje veškeré známé typy mladohradištních prstenů, což nepřímo ověřuje již naznačený chronologický závěr, že konec pohřebiště lze klásti na samý závěr mladohradištního období. Při ukládání prstenů, stejně jako esovitých záušnic, byla pozorovatelná preference pravé strany i když některé z nich byly v druhotné poloze. Na pravé straně kostry bylo uloženo 69,56 % (z celkového počtu) a na levé pouze 17,39 %. Preferování pravé strany u obou šperků je symbolické a setkáváme se s ním i v celé řadě dalších oblastí středověké hmotné kultury. Při výzdobě prstenů bylo použito ryté a puncovací techniky. Výzdoba byla převážně geometrická, používající schematizaci a dekorativnost kruhových tvarů. Zcela ojediněle se vyskytly prsteny s napodobením písma jako výzdobného

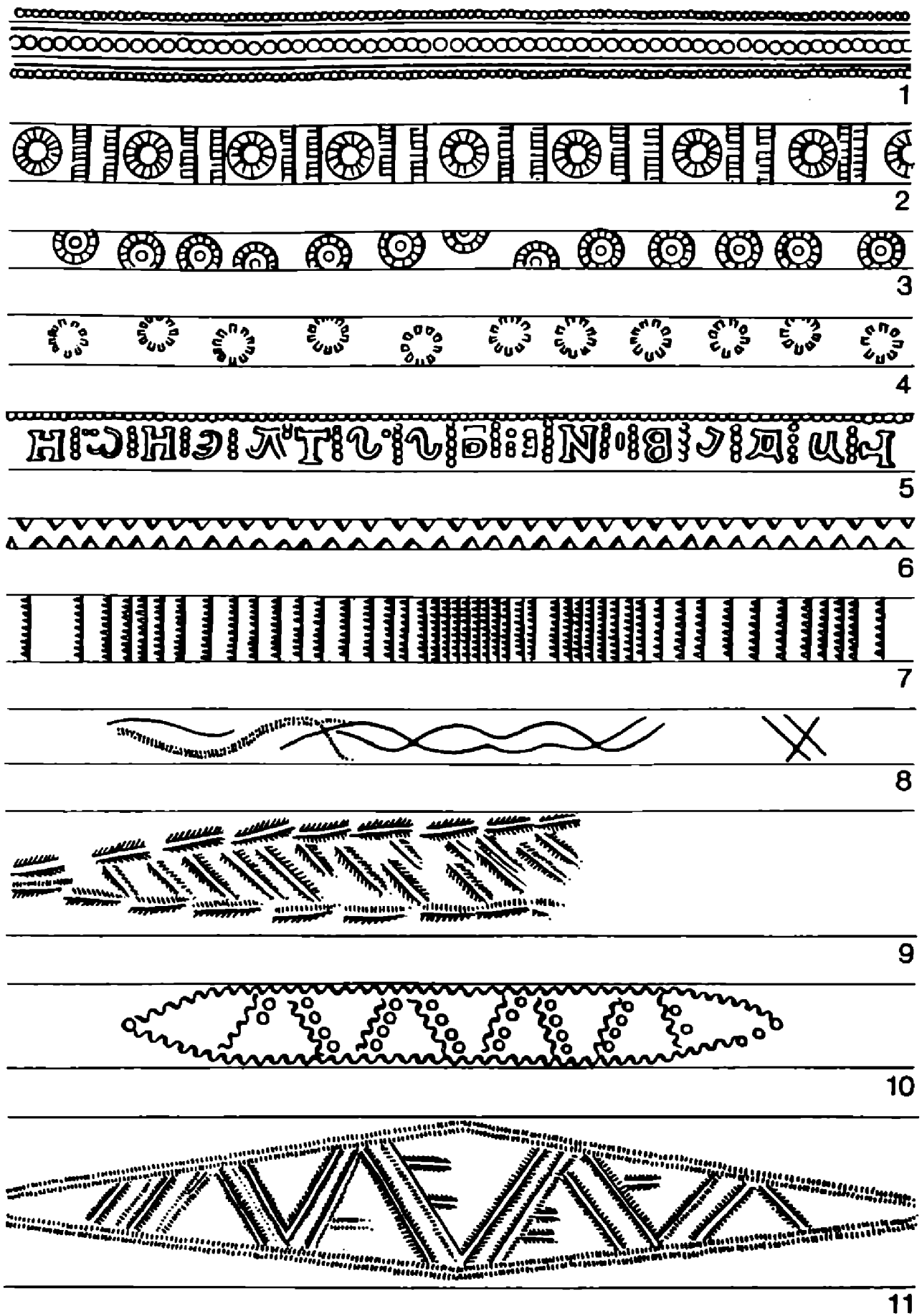
motivů. Byla zde kombinována latinská kapitála s písmeny unciálních tvarů (dle laskavého sdělení Prof. Dr. I. Hlaváčka, DrSc.). Nesetkáváme se zde zvěrnými motivy ani rostlinným dekorem. Výtvarné ztvárnění těchto motivů snad bylo pro omezenost plochy prstenů méně vhodné, anebo geometrické tvary byly vesnickému společenství bližší.

3. Mince – obol mrtvých. V první sezoně 1963 byly objeveny dva denáry ze 12. století, které můžeme spojit (byly zjištěny v druhotné poloze) s tzv. obolem mrtvých. Nalezením „Cháronova poplatku“ jsou naše vědomosti o duchovním světě Radomyšle nesporně bohatší. Uvedl jsem, že pohřebiště lze převahou nálezového materiálu datovat do 12. století. Dokladem správnosti tohoto chronologického závěru jsou nálezy dvou českých přemyslovských denárů objevené u koster na dvou vzdálených a zcela protilehlých stranách pohřebiště, na severním okraji pod hrobovým zásypem č. 279, téměř v úrovni zjištěného hrobu č. 328 a jižním (hrob č. 307). Obě mince byly raženy ve druhé čtvrtině 12. století. Jde o stříbrný denár knížete Soběslava I. (1125–1140) a měděný stříbrem plátovaný denár jeho nástupce Vladislava II. (1140–1173), ražený asi r. 1142. Denár Soběslava I. je podle určení Dr. P. Radoměrského typu F XVI, 24 (Fiala 1895, tab. XVI, č. 24) a denár Vladislava II. typu F XVII, č. 4. Oba typy denárů se vyskytly jako hlavní složka nálezu v Praze – Štěpánské ul. spolu se stříbrnými záušnicemi větších rozměrů (Radoměrský 1960, 78). Nálezem ze Štěpánské ul. byl typ F XVII, č. 4 bezpečně datován k r. 1142. Depot je důležitým zachytným chronologickým bodem pro vývoj esovitých záušnic, protože na něm bylo prokázáno, že průměr esovitých záušnic ve 40. letech 12. století neklesal pod 30 mm, ale značně jej přesahoval a to až do velikosti 40 mm.

Třetí mince byla nalezena v ústech (hrob. č. 52/68) v sondě vedené kolmo na západní průčelí románské stavby (S–4/68). Hrob je mimo půdorys mladohradištního pohřebiště a patří k mladším hrobům u kostela sv. Martina v Radomyšli. Mince byla určena Dr. Háskovou, CSc., ved. numismatického odd. NM v Praze, jako jednostranný halír z 80. let 15. století (Vladislav II. 1471–1516), mincovna Kutná Hora. Nález je cenným dokladem svědčícím o dlouhodobém přežívání obolu mrtvých i když určitou renesanci spatřujeme také ve 14. století, tedy mimo klasické období jeho výskytu v 11. století a na počátku 12. století (Radoměrský 1955). O intenzivním užívání svědčí celá řada nálezů na Slovensku (Kolníková 1967, 189 n.; Čaplovič–Hanuliak 1979, 193 n.; Hanuliak 1989, 175 n.; Rejholcová 1989, 191 n.) i pro pozdější období. Nálezy v Čechách z pozdní fáze středověkých pohřebišť neznáme, protože zatím nebyly zkoumány, ale i zde budoucí výzkum může přinést mnohá překvapení v tomto směru.

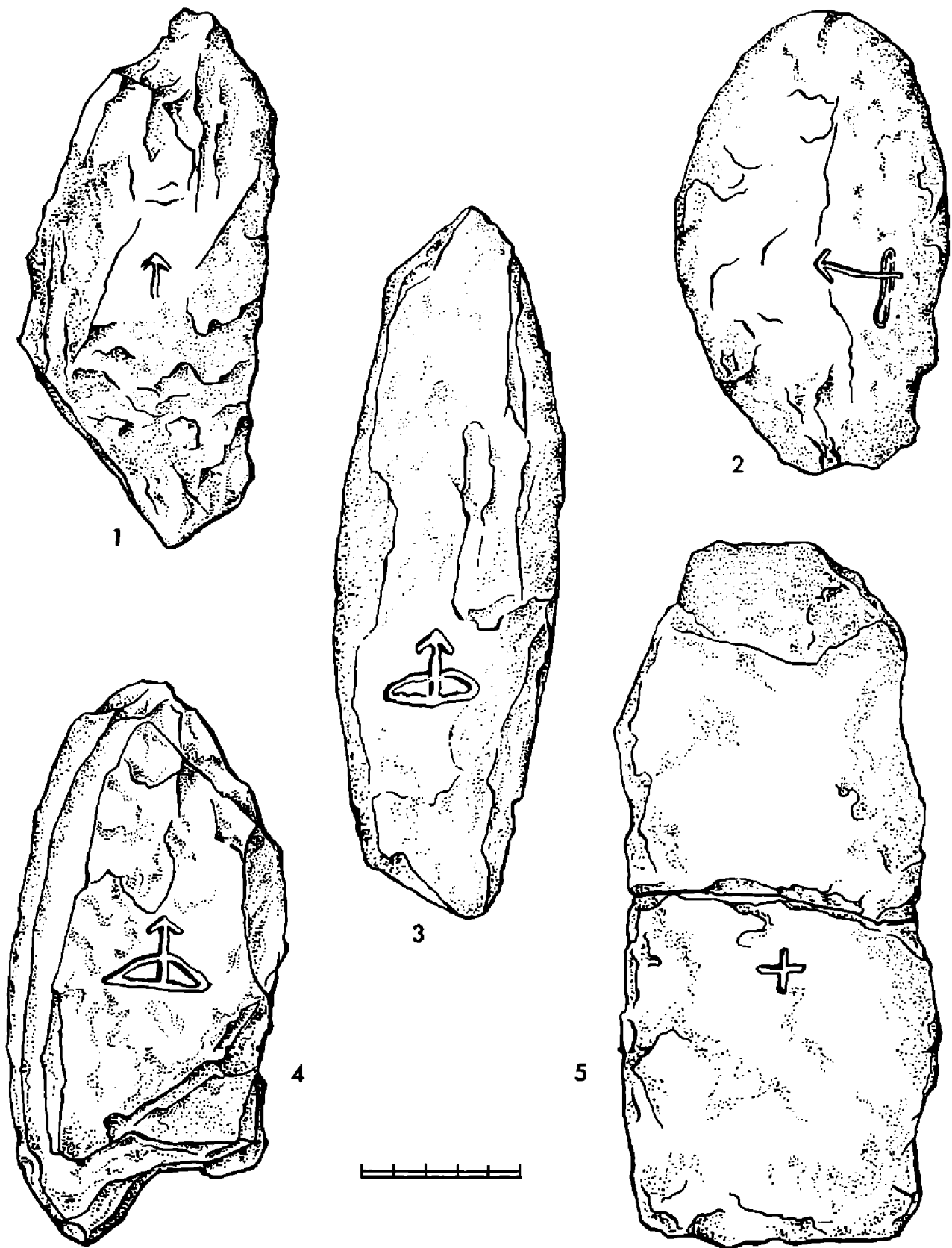
4. Náhrobní kameny – nejstarší heraldické značky. Náhrobní kameny – hrubé amorfnní monolitní kamenné bloky se nacházejí většinou při výzkumu vesnických řadových hřbitovů. Zaujímají velký horizont, který je sledovatelný v celé střední Evropě přes jihozápadní Ukrajinu, Slovensko, Moravu a Čechy a končí v Duryňsku. Na našem území je charakteristický především na Slovensku, kde byl sledován a jeho jednotlivé znaky byly interpretovány v pracích M. Hanuliaka (1978, 1979, 1980). V oblasti Slovenska se nachází převážně v západní části, v Čechách především ve středočeské oblasti, v okolí Prahy, v severovýchodních a jihozápadních Čechách na Strakonicku (Krumphanzlová 1966, 308). Na Moravě především ve středním Pomoraví (Šikulová 1958, 88 n.). V západních Čechách – Chebsko a ze sousedních oblastí Duryňsko (Rempel 1966, 108, 239). Kamenné náhrobky se vyskytují společně s plochými kostrovými hroby a objevují se na kostelních hřbitovech. Řada z nich se nachází přímo u sakrálních staveb. Nejstarší jsou doloženy na hřbitovech s kostely a jsou datovány na rozhraní 10. a 11. století a do první poloviny 11. století. Zcela výjimečným zjevem jsou náhrobní stély s pozůstatky nápisů zazděných původně v jihozápadním nároží transeptu libického kostela a datovaných do konce 10. století (Turek 1988, 127).

Nevíme kdy byly náhrobní kameny na hroby kladeny, podle toho, že byl pohřeb vždy částečně zasypán a náhrobek kladen až na tuto nasypanou hlínu, můžeme se domnívat (také podle etnografických analogií na Slovensku), že náhrobní kameny byly kladeny

Obr. 7. Výzdobné motívy na prstenech na pohrebišti v Radomyšli – 1 – hrob č. 372, 2 – hrob č. 385, 3 – hrob č. 187, 4 – hrob č. 188, 5 – hrob č. 255, 6 – hrob č. 370, 7 – hrob č. 52, 8 – hrob č. 136, 9 – hrob č. 181, 10 – hrob č. 58, 11 – hrob č. 138.

na hroby až první jaro po pohřbu, tedy v době, kdy mělo nastat definitivní oddělení mrtvého od živých a jeho duše se měla ukrýt v náhrobním kameni, aby tam našla trvalé místo a pokoj (Bednárik 1972, 46, 64, 87). Největší soubor náhrobních kamenů máme doložen především na Slovensku na středověkém pohřebišti v Krásně (Krupica 1978, 192–193), kde bylo zjištěno 111 náhrobních kamenů datovaných od 11. až do 60. let 15. století (pře-

Obr. 8. Náhrobní kameny se značkami na pohřebišti v Radomyšli: 1 – hrob č. 407, 2 – hrob č. 404, 3–4 – z vybagrované zeminy, 5 – hrob č. 224.

vaha nálezů je ze 12. a 13. století). Podle petrografického rozboru ze 28 druhů hornin převládalo 13 druhů vápenců. Ovšem 96 náhrobků bylo z obcí, které tvořily jednu farnost pohřebiště a byly jejich nejbližším zázemím. Jsou zde i značné rozdíly, tak např. na pohřebišti v Ducovém byly některé náhrobní kameny ze vzdálenosti 6–8 km, z místního materiálu byla zhotovena pouze menší část náhrobních kamenů (Ruttkey 1973, 36). Na pohřebišti v Ondrejovicích, Kalinčiakově a Bíni byly přivezeny náhrobní kameny až z okolí Banské Štiavnice (Habovštiak 1963, 450) a místní materiál nebyl vůbec použit. Mohly být i jiné okolnosti, že místní materiál nebyl uplatněn.

Největší počet náhrobních kamenů v Čechách zatím byl zjištěn při archeologickém výzkumu v Radomyšli v letech 1963–1968. Na lokalitě je možno celou problematiku nejlépe sledovat. Pohřebiště o rozměrech asi 68×26 m (tedy o rozsahu cca 1 900 m²) mělo původně asi 1 000–1 200 pohřbených a bylo zde zjištěno 44 kamenných náhrobků, které byly rozmístěny ve střední části pohřebiště (při jižním okraji), zčásti také na západním a severovýchodním okraji. Z celkového počtu hrobů bylo pouze 4–6 % kryto náhrobními deskami (Blajerová–Nechvátal 1990). Některé hroby s náhrobními deskami byly bohatěji vyloženy kameny a vytvářely jakési primitivní hrobky (Nechvátal 1985, 439), které byly vysypány hlínou. U části těchto hrobů, především ve východní a střední oblasti jižního okraje, se objevovala snaha umístit pohřeb pod náhrobní desku, nebo alespoň do její bezprostřední blízkosti. Není vyloučeno, že mohlo jít i o vyjádření určitého příbuzenského vztahu k zemřelému.

Z celkového počtu 44 náhrobků jich 7 bylo označeno značkami. Kromě obvyklého vtesaného kříže menší velikosti se objevuje především střela, luk a šíp. Již v prvních letech (1963, 1964) výzkumu pohřebiště bylo uvažováno o interpretaci značek (Nechvátal–Radoměřský 1964, 655 n.; Nechvátal 1965, 368), protože šlo o unikátní motivy, které se na ostatních pohřebištích s náhrobními deskami do té doby nevyskytly. Výklad značek na náhrobcích ve smyslu heraldickém nelze zcela zamítnout. Při jejich interpretaci, především u symbolu luku a šípu, je bezprostřední příbuznost tohoto motivu s erbem Bavorů ze Strakonice, prvých známých světských držitelů Radomyšle (Novotný 1937, 443 n.; Šimák 1938, 1024; srv. zvláště Sedláček 1925, 33–35; Schwarzenberk 1941; Krejčíková–Krejčík 1987). Značky nejsou v přísném heraldickém pojetí položeny na štítě. Časově jsme v samém počátku heraldiky, kdy nelze předpokládat její zcela vyvinuté pojetí. Nejstarší znaková znamení jsou z let 1060–1180 a skutečné heraldické štíty se vyskytují až v letech 1220–1240. Koncem 12. století je již vytvořen český královský znak a z prvé třetiny 13. století je doložen i nejstarší heraldický znak nižších feudálů – předchůdců Rožmberků, pětিলistá růže na pečeti Vítků z Prčic. Interpretaci značek nalezených na náhrobcích v Radomyšli brání nedostatek vhodných písemných pramenů. Ten je pro toto období způsoben malým počtem listin vzniklých z činnosti světských vydavatelů, což je typické i pro období české diplomatiky (Fiala 1953, 27 n.; – o některých zachovaných listinách Bavora ze Strakonice srv. Šebánek–Dušková 1963, 128.; o pečeti Šebánek–Dušková 1956, 172).

Při interpretaci značek nemůžeme zcela odmítnout jejich heraldický původ a ztotožnění přímo s prvními světskými majiteli Radomyšle Bavorů ze Strakonice. Je třeba uvážit, zda v tomto případě nejde o pohřby služebníků, nebo členů vesnického společenství, případně užší komunity, kteří byli vojenskou nebo správní službou vázáni k Bavorům. Na tuto možnost bylo upozorněno při studiu náhrobků na Slovensku (Hanuliak 1980, 50–51), kdy náhrobky jsou spojovány s příslušníky vyšších společenských vrstev. V současné diskusi o sociální struktuře přemyslovských Čech (Třeštík 1971, 537–567) je také uvažováno z různých aspektů o vzniku šlechty a poddanského obyvatelstva, jako společenské třídy v českých zemích (Nový 1984, 213–240). Studium mladohradištních pohřebišť s kamennými deskami na příkladu Radomyšle, zastihuje vesnickou společnost ve shodě se studiem historiků jednotnou a je ji možno zařadit do společenské složky tzv. „servi“ (Nový 1984, 226). Ve druhé polovině 12. století je nejpočetnější složkou obyvatelstva, vznikla z původně diferencovaného a soustavně se diferencujícího sociálního podloží svobodných

a nesvobodných obyvatel země. Poměrně jednotný charakter pohřebního ritu a současně i nálezového inventáře v hrobech nás k tomu plným právem opravňuje. Není tedy způsoben jen úplnou christianizací, která odstranila z hrobů milodary předchozího období i když tento proces probíhal pomalu a zvláště ve vesnickém prostředí se setkáváme s řadou starých přežitků, ale je profilem poměrně jednotného společenství vesnického obyvatelstva, jehož sociální vývoj pokračuje v další fázi doby předhusitské v Čechách.

Petrografický rozbor náhrobků na mladohradištním pohřebišti v Radomyšli u Strakonice, dle rozboru J. Macharta (srv. obr.), jednoznačně prokázal, že u většiny náhrobních kamenů je zřejmé, že byly získány vylámaním z povrchových skalních výchozů podle deskové odlučnosti, nebo rozpojitelosti. Všechny horniny použité na náhrobcích představují místní materiál, vyskytující se v bezprostředním okolí lokality. Převažuje porfyritický granodiorit červenského typu (52,9 % analyzovaných vzorků), zjištěn byl nejbližší k pohřebišti na severním okraji Leskovic (asi 1 300 m SZ od kostela sv. Martina). Nejvzdálenější materiál představuje muskovit-biotitická žulorula, která byla zmapována nejbližší až na jižním úpatí vrchu Hradec nad Řepicí, 3,5 km vzdušnou čarou od Radomyšle, bývalém slovanském hradišti ze střední doby hradištního.

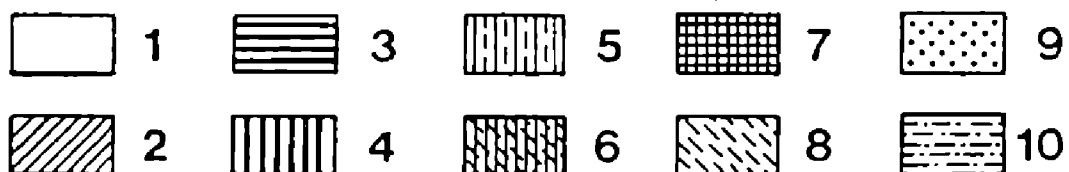
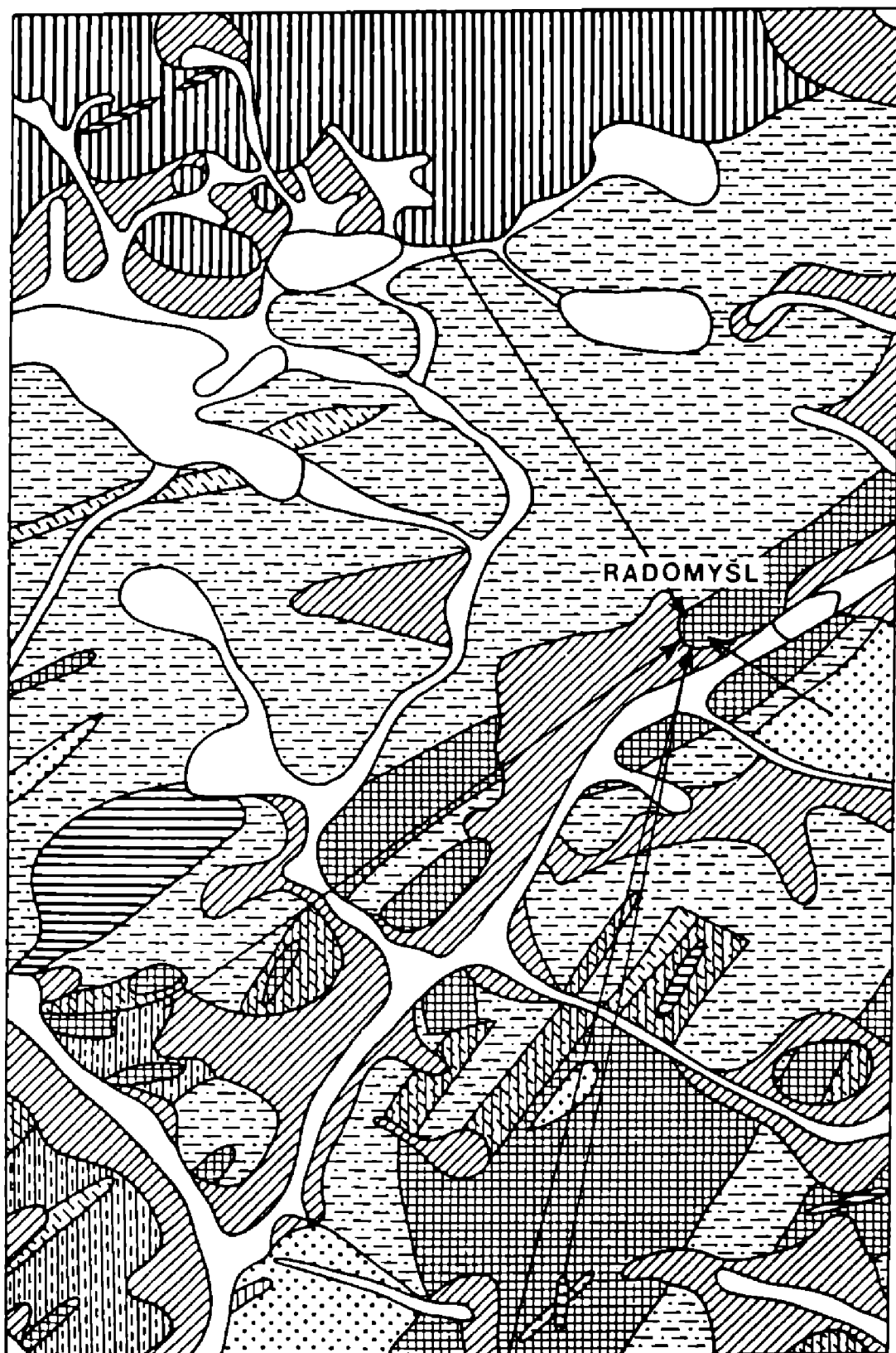
5. Pohřební ritus – vampyrstické pohřby. Na mladohradištním pohřebišti v Radomyšli bylo archeologickým výzkumem nalezeno 463 hrobů a 266 zásypů, celkem tedy 729 jedinců (se kterými bylo možno pracovat po stránce historické statistiky a demografie). Z hlediska četnosti a frekvence byly hodnoceny především nálezy ve vlastních hrobech, které přinášejí uzavřené nálezové celky. Nebyly zde hodnoceny nálezy ze zásypů i když jim byla rovněž věnována pozornost, ale jako jednotlivým, samostatným nálezům.

Bylo sledováno obložení hrobů, které bylo vytvářeno především plochými lomovými kameny, převážně z krystalického vápence a bylo zjištěno pouze u 70 hrobů, tj. 15,1 % z celkového počtu hrobů. Do jisté míry i zde převažovala pravá strana (34 hrobů), tj. 48 % hrobů obložených, levá strana byla obložena u 32 hrobů = 45 %. Poměrně málo byla obkládána lebka – pouze 25 hrobů, tj. 3,6 %. Obložení pravé i levé strany bylo zjištěno u 17 hrobů, tj. 3,6 % z celkového počtu hrobů, tj. 24,3 % obložených hrobů. Obložení pravé a levé strany a hlavy bylo zjištěno pouze u 4 hrobů, tj. 0,68 % celkového počtu hrobů, tj. 5,7 % obložených hrobů.

Věnovala se také pozornost pohřebnímu ritu, který byl u celkového počtu 463 hrobů zřetelně vyjádřen pouze u 187 hrobů, tj. 40,4 %. I když je toto číslo zdánlivě nízké, je způsobeno opakovanými pohřby do týchž hrobových jam, značným množstvím zásypů na omezené ploše řadového pohřebiště. Docházelo i k poškození pohřbů z 1. a 2. generace zemřelých. Přes tyto negativní skutečnosti snižující do jisté míry hodnoty zjištění, je získaný materiál natolik pestrý a rozsáhlý, že poskytuje reprezentativní vzorek pohřebního ritu ze závěrečné fáze mladohradištních pohřebišť. Z tohoto období nemáme srovnatelných analogií. Nejvíce frekventovaným typem a formou pohřebního ritu byla poloha: 1. – ruce podél těla, kterou mělo 91 hrobů (48,7 %) u nichž byl pohřební ritus sledovatelný. Druhá, nejvíce frekventovaná byla poloha 6. – pravá ruka podél těla, 40 hrobů (21,4 %), snad ještě mohu uvést polohu 5. – levá ruka podél těla 17 hrobů (9 %). Ostatní formy jsou menšinové a nemají zásadní význam.

Polohy (1, 6, 5) představují charakteristickou podobu pohřebního ritu a snad vyjadřují dominantní charakter, který bude sledovatelný i na ostatních pohřebištech (Krumphanzlová 1975, 54–55).

Zvláštnosti pohřebního ritu, se kterými se setkáváme na středohradištních a mladohradištních pohřebištech v Čechách jsou pro nás určitým a někdy i dosti významným pramenem poznatků o tehdejší společnosti. Po kritickém zvážení a rozboru mohou přinést důležité chronologické poznatky a v neposlední řadě i společenské. Odrážejí se v nich na různém stupni vývoje představy jednotlivce a celé společnosti o lidském těle a duši, vycházející z předpokladu, že i po smrti je mezi nimi určité spojení. Většina defektních hrobů bývá spojována a interpretována s představami lidové víry, pro kterou nejčastěji používá-

Obr. 9. Zdroje ložisek kamene pro náhrobní desky mladohradištního pohřebiště v Radomyšli (podle RNDr. J. Macharta, CSc.) – geologická mapa okolí Radomyšle 1:25 000 (Machart 1976). Legenda: 1 – nivní a splachové hlíny, 2 – svahové hlíny, 3 – kataklastická a žilná žula, 4 – granodiorit červenského typu, 5 – křemený diorit drouzetického typu, 6 – erlán, 7 – mramor, 8 – leptinit, 9 – jemnozrná pararula, 10 – migmatit. pararula, migmatit.

me názvu vampyrismus. Základním prvkem této představy je, že mrtvý může vycházet ze svého hrobu a škodit nejrůznějším způsobem na zdraví, životě, nebo majetku svým bližním, příbuzným, celé společnosti. U Slovanů bývá někdy tato představa spojována s kultem předků (Niederle 1915, 34 n.; týž 1953, 288; Eisner 1966, 387 n.) z etnografického hlediska dosud tento problém nejpodrobněji zpracoval Wollmann 1920–1923, nové zpracování v rámci jedné oblasti ukazuje, že se projevují veliké rozdíly na recentním materiálu i mezi jednotlivými vesnicemi z oblasti vampyristických představ (Mjartan 1953, 107 n.).

Opakované pohřbívání do stejných hrobových jam mělo za následek, že kosti ze starších hrobů byly pietně skladovány v hrobové jámě vedle nového, mladšího hrobu, nebo byly na něj položeny po jeho částečném zasypání hlínou. Tato pozornost ke kostem ze starších hrobů má za následek vytváření pietních skladů kostí v hrobech, především dlouhých kostí a lebek. Nejsou výjimkou hroby, kde nacházíme v hrobové jámě 2–3 lebky ze starších pohřbů. S tímto zvykem souvisí nepochybně označování hrobů, které bylo různé (kameny, dřevem, nasypanou hlínou) a většinou se je nepodaří výzkumem postihnout. Nálezy, které se zde vyskytují neumožňují zatím dílčí chronologické třídění. Podle uspořádání, ritu a výbavy lze pohřebiště v Radomyšli zařadit do skupiny vesnických hřbitovů. Časově klademe funkci pohřebiště na samý sklonek mladohradištního období do 12. století. Není zde žádný materiál, který by umožňoval klást část hřbitova do doby starší nebo do mladšího období. Od uvedených charakteristických znaků pohřebiště se svým pohřebním ritem odlišuje skupina hrobů, pro ní volím předběžný název – defektní hroby. Byly soustředěny většinou v jihozápadní části pohřebiště. Pouze jeden z nich (hrob č. 410), byl od nich zcela stranou, ve východní části pohřebiště, v sektoru S–M/64.

Představy vampyrismu v pohřebním ritu (hroby č. 40, 157, 160, 347, 410) se v Radomyšli projevují třemi výraznými způsoby: a) kostra zatížená kameny, b) souběžné pokrčení a stočení dolních končetin na jednu stranu, která není odůvodněna žádným patologickým nálezem na kostře a vede jednoznačně k předpokladu svázání, c) úmyslné porušení kostry – chybí jednotlivé části, nebo druhotné porušení po uložení do hrobu. Nebyly nalezeny žádné poškozené části koster mimo hrobové jámy, rovněž nebylo pozorováno násilné rozlámání nebo rozsekání jednotlivých kostí, které je známo ze staršího období hradištního (Borkovský 1948, 469 n.) a je spojováno s příslušníky cizí etnické skupiny, nebo z doby stěhování národů (Zotz 1935, 47 n.). Defektní hroby přispívají také ke chronologickému členění pohřebiště. Většina těchto hrobů byla soustředěna v jižní části (hroby č. 40, 157, 160, 347), ze všech pohřbů nejbliže k románskému kostelu, pouhých 8 m od dnešního kněžiště. Je zřejmé, že musely být uloženy do země v době, kdy ještě kostelní stavba neexistovala. Současnost defektních hrobů a kostela se navzájem vylučuje. Kostelní stavba podle výsledků archeologického výzkumu a stavebního průzkumu vznikla až ve druhé polovině 12. století.

6. Demografie pohřebiště. Při studiu přírodního zázemí pohřebiště v Radomyšli jsem zjistil jeho spádové území. Při délce 9,5 km a šířce cca 6 km činí území radomyšlské kotliny celkem cca 54 km². Sledujeme-li katastr kostelních staveb v oblasti jihozápadních Čech, které vznikly v současné době jako kostel sv. Martina, nebo těsně následně, je patrná jeho výrazná osamocenost a hiát církevních staveb – především v jeho okolí na sever, východ a zčásti také na jihovýchod, což opět naznačuje spádovou oblast pohřebiště v Radomyšli.

Hustota obyvatelstva v Čechách podle demografického studia Z. Boháče dosahovala na přelomu 12. století 5–15 osob na km². Podobně je třeba počítat v případě radomyšlské kotliny, s těmito hodnotami spíše nižšími, tzn. 5 obyvatel na 1 km² (Boháč 1987, 79 srv. mapu č. 2). Lze odhadnout velikost tehdejší populace v radomyšlském okrsku na cca 250 osob všech věkových kategorií. Velikost osad není zatím pro toto období v Čechách známa přes dlouhodobý intenzivní výzkum středověkých osad, včetně dispozičního členění (Smetánka 1978, 326; Klápště–Smetánka 1982, 11 n.) a je pouze odhadována na cca 10 sídlištních jednotek (Choc 1963–1964, 128–131). Jedna sídlištní jednotka mohla mít cca 5–7

osob a mohlo jít o lidi různých generací – rodiče, děti a prarodiče. Při tomto velmi přibližném odhadu by u tří osad, které jsou v té době zde doloženy (3×50 osob, nebo 3×70 osob) mohl počet obyvatelstva dosáhnout celkem počtu 150–210 osob.

Na řadovém pohřebišti v Radomyšli se výzkumem podařilo zjistit přibližný rozsah pohřebiště, který je asi 68×26 m, v podélné ose od východu k západu. Osa pohřebiště, jak bylo zjištěno, je položena 23 m směrem na sever než osa románského kostela. Na pohřebišti bylo zjištěno 26–28 řad hrobů orientovaných v ose Z–V. Všechny řady nebyly stejně početné, jedna řada dosahovala v průměru 30–35 pohřbů včetně zásypů. Při výpočtu celkového počtu pohřbených (při 28 řadách a 35 pohřbených v jedné řadě) vychází celkový výpočet cca na 980 pohřbů. Tato skutečnost souvisí pravděpodobně s tím, že pohřebiště obsahovalo celkem 3–4 generace, při průměrné délce jedné populace 26–28 roků. Na pravěkém materiálu bylo ukázáno, že se délka generace příliš nemění (Neustupný 1983, 48) a blíží se průměrnému věku matek (Spiegelman 1955, 170). Pohřebiště by tak dosáhlo za dobu svého trvání cca 1 000 až 1 200 pohřbených, při délce jeho trvání cca 100 let. Tato zjištění o velikosti sídlištního zázemí ve vztahu k vlastnímu pohřebišti jsou potvrzena demografickým rozbořem antropologického materiálu, který provedla M. Blajerová.

Pohřebiště v Radomyšli je neohrazené, řadové a zachycuje období, které předcházelo etážovému pohřbívání v uzavřeném prostoru okolo vlastního kostela. Kostelní stavba má staré patrocínium sv. Martina, které je podle nového studia spojováno s nástupem šlechty po polovině 12. století (Boháč 1972, 32). Kostel vznikl na počátku druhé poloviny 12. století a pohřebiště se vyvíjelo dále ve své základní ose vzniklé v předchozím vývoji.

V. Kostel

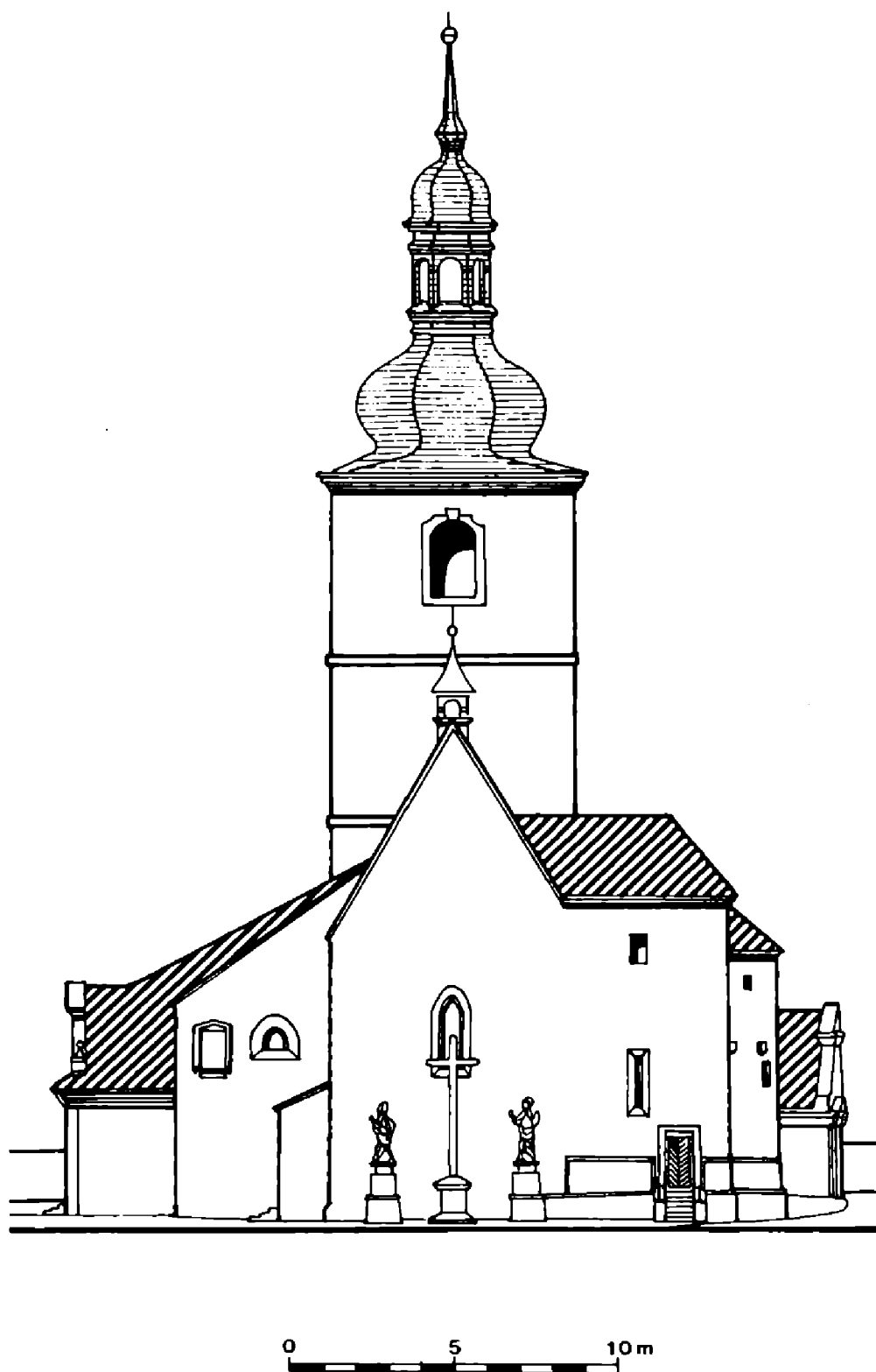
K poznání lokality přispěl v r. 1968 archeologický výzkum interiéru kostela sv. Martina. Navázal na výzkum pohřebiště a na stavební výzkum prováděný v r. 1967 a 1968, který byl doplněn dalším výzkumem v r. 1972. Nemůžeme se v této souvislosti zabývat jeho jednotlivými částmi, nutné je shrnout hlavní výsledky poznání kostelní stavby.

Stavbu kostela sv. Martina v Radomyšli tvoří pseudobasilikální trojlodí s pravouhlým závěrem a čtyřbokou věží, která je vsazena do západního průčelí. K severnímu boku závěru je připojena patrová sakristie se sedlovou střechou, pronikající do strmějšího sedla nad hlavní chrámovou lodí. Od severu k jihu jsou k bočním lodím připojeny otevřené boční předsíně. Východní ploché průčelí závěru kostela, pod značně strmým trojúhelným štítem a připojenou fasádou sakristie (na severní straně), působí dojmem určité monumentality, u venkovských kostelních staveb poměrně vzácné. Zajímavou kompozici představuje západní průčelí kostela, které si celkovým dojmem nezádá s východním průčelím, je orientováno k prostranství bývalého hřbitova. Hladká symetrická čelní stěna je bez přechodu převedena z bočních lodí souvisle do hmoty robustní západní věže. Byla vztyčena v raně gotické etapě ve 13. století nad románskou emporou z druhé poloviny 12. století. Dnešní hlavní vstupní průčelí do kostela je na jižní straně, které je poněkud pohledově omezeno okolní zástavbou.

Historicky nejstarší zachovanou částí kostelní stavby je západní část hlavní lodi se dvěma poli křížových kleneb, sklenutých na střední pilíř obdélného půdorysu, který nesl původně románskou tribunu, rozšířenou v barokním období pro chrámový kůr. V průchodu z kůru do jižní lodi, při osekání prvních vrstev omítek, byl zjištěn původní románský vstup na panskou tribunu se zalícovanými vysokými žulovými nárožními kvádríky a kamenným deskovým překladem. Portálek vstupu na tribunu spojovala patrně dřevěná lávka s románským panským sídlem, jehož části zjistil archeologický výzkum při hraně terénní vlny klesající odtud jižním směrem, k centru dnešního městečka.

Nejstarší románskou podobu kostela sv. Martina umožnil spolehlivě rekonstruovat teprve archeologický výzkum, který byl doplněn podrobným povrchovým průzkumem. Výzkum zachytil především tvar a půdorysné rozměry románského kněžiště a reliéf terénu před dobou vzniku románské svatyně. Současně také zjistil obvodové zdivo nejstarší jed-

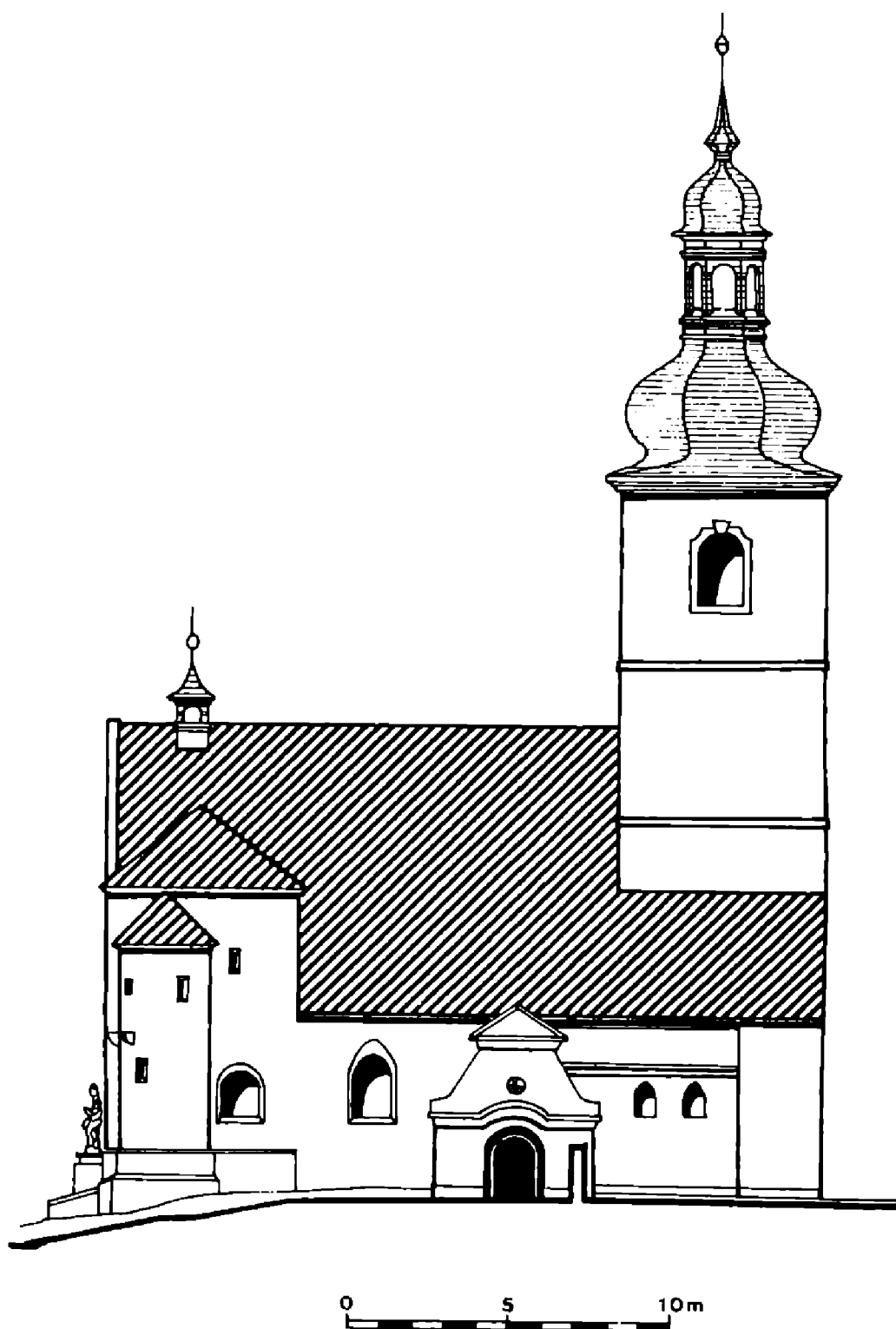
nolodní stavby na severní a jižní straně. Vystupující skála v místech románské oltářní men-
 sy vede k hypotetické úvaze o starším kultovním bodě v těchto místech. Kněžiště, které se
 připojovalo k dosavadnímu románskému úseku hlavní lodi, mělo podle archeologického
 výzkumu obdélný půdorys o vnitřní délce 480 cm a šířce 330 cm. Délka původní lodi byla
 tedy 10,20 m při dochované šířce 5,50 m, síla obvodového zdiva závěru stejně jako v lodi
 kolísala mezi 105–110 cm. Základ házeného lomového zdiva byl širší než zdivo nad teré-
 nem, na obou stranách nepravidelně o 10–40 cm. Pod západním štítem kostelní stavby byl
 poněkud jiný způsob založení. Házené základové zdivo bylo překryto velkými kamennými
 plotnami, teprve na nich byla vyrovnána první vrstva kvádrů. Založení základů bylo

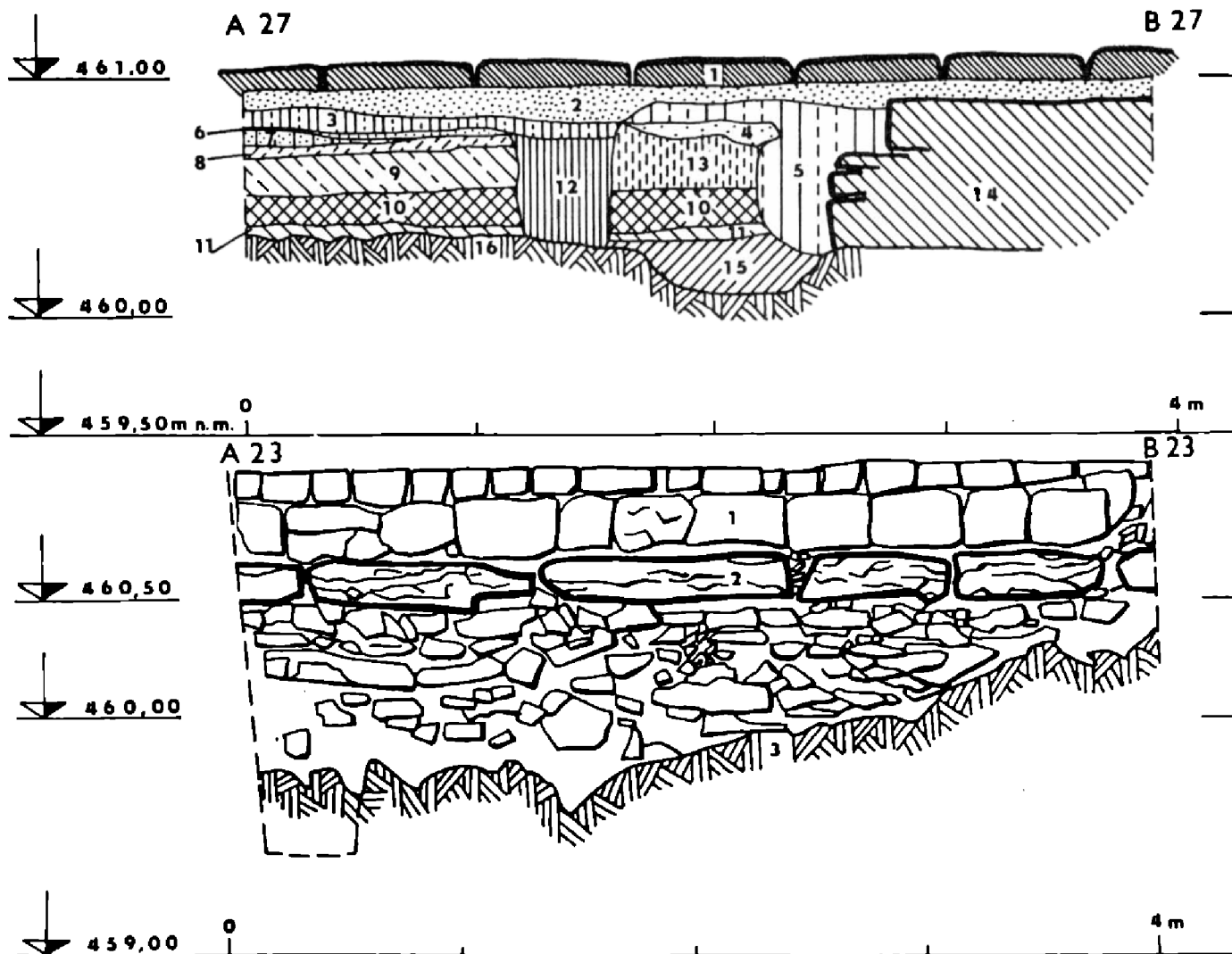
Obr. 10. Východní pohled na kostel sv. Martina v Radomyšli.

provedeno na skálu, která se mírně zvedala nad úrovní mladších hrobů. Základové zdivo sledovalo nepravidelnou výšku skály, ve své spodní části mělo nesourodý lomový charakter, bylo zděno na maltu bohatou na vápno.

Původní podlaha v románském kostele byla vytvořena z lité vápenné mazanice. Výzkumem bylo zjištěno, že dnešní dlažba (barokní) je třetí, respektive čtvrtou v pořadí. Pod litou vápennou románskou podlahou byla nalezena vrstva šedohnědé dusané hlíny, která se vytvořila v době stavby románského kostela. Románské podlaze byla následná dlažba z menších, režných pálených čtvercových dlaždic, nepolévaných – o rozměrech 16–17×17 cm, nalezených převážně v zásypu. Dnešní dlažba má barokní charakter a je vytvořena z vel-

Obr. 11. Severní pohled na kostel sv. Martina v Radomyšli.

Obr. 12. Profil č. 27 v západní části dnešní hlavní lodi kostela sv. Martina v Radomyšli: 1 – žulové dlaždice, 2 – říční písek pod dlažbou kostela s úlomky cihel a hlinitých dlaždic, 3 – hlinitá, vápenná vrstva s drobnými úlomky cihel a kousky vápna, 4 – šedohnědý, hrubý hlinitý písek, 5 – vápnitý zásyp s úlomky cihel a malty, 6 – vrstvička okrového písku, 7 – hlinitopísčité, promíšená vápnem, 8 – šedý, jílovito-hlinitý zásyp s vápnem, 9 – šedohnědý, hlinitý zásyp s drobnými kameny a úlomky lidských kostí, 10 – vápenná podlaha, 11 – šedohnědá hlinitá, dusaná podlaha, 12 – hlinitopísčité zásyp – hrobová jáma, 13 – vápenná čočka, 14 – severní obvodové zdivo kostela sv. Martina, 15 – černošedý hlinitý náplav se zvětralou vápencovou skálou, 16 – skalnaté vápencové podloží.

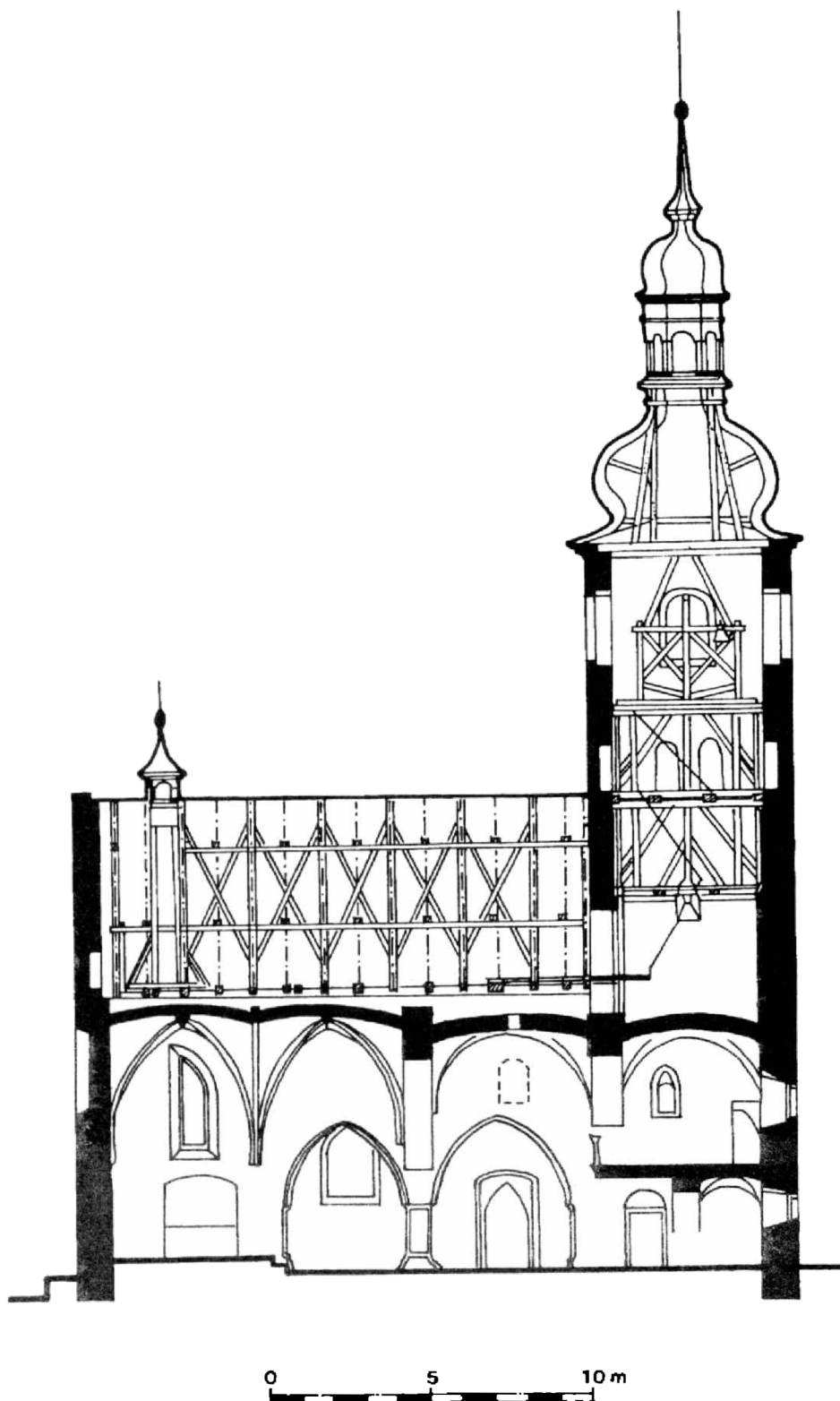
Profil č. 23 pohled na založení západního štítu románské stavby: 1 – západní obvodové zdivo kostela sv. Martina, 2 – základové zdivo – kamenné podélné plotny, 3 – vápencové skalnaté podloží, 4 – dno sondy (vylámaná skála).

kých žulových dlaždic o rozměrech 45×45 cm a síle 12–16 cm s bočními seseknutými stěnami. Při archeologickém výzkumu interiéru kostela bylo zjištěno celkem 12 hrobů, z nich některé respektují původní románskou stavbu. Hroby interpretujeme jako hroby správců kostela, převážně s vyspělým pohřebním ritem. Jsou uloženi v dřevěných rakvích, s rukama zkříženými na prsou. Částečně se liší pouze dva hroby (č. 104/68 a č. 71/68), které jsou uloženy vedle sebe v ose kostela, s kamenným torzovitě zachovaným obložením hlavy a rukou. Zvláště hrob č. 104/68 leží v přímé ose románského kněžiště, v těsné blízkosti oltářní mensy, zatímco druhý je po jeho pravé straně. Nejsou uloženi v rakvích, ale pouze v prosté zemi. Hrob v ose kněžiště má svoji dolní část porušenu mladším hrobem. Jen u těchto dvou hrobů by bylo možno uvažovat – v souvislosti s jejich čestným uložením a odlišným ritem – jako o pohřbech původních zakladatelů. K bližšímu určení nám chybí archeologický materiál i průvodní nálezy.

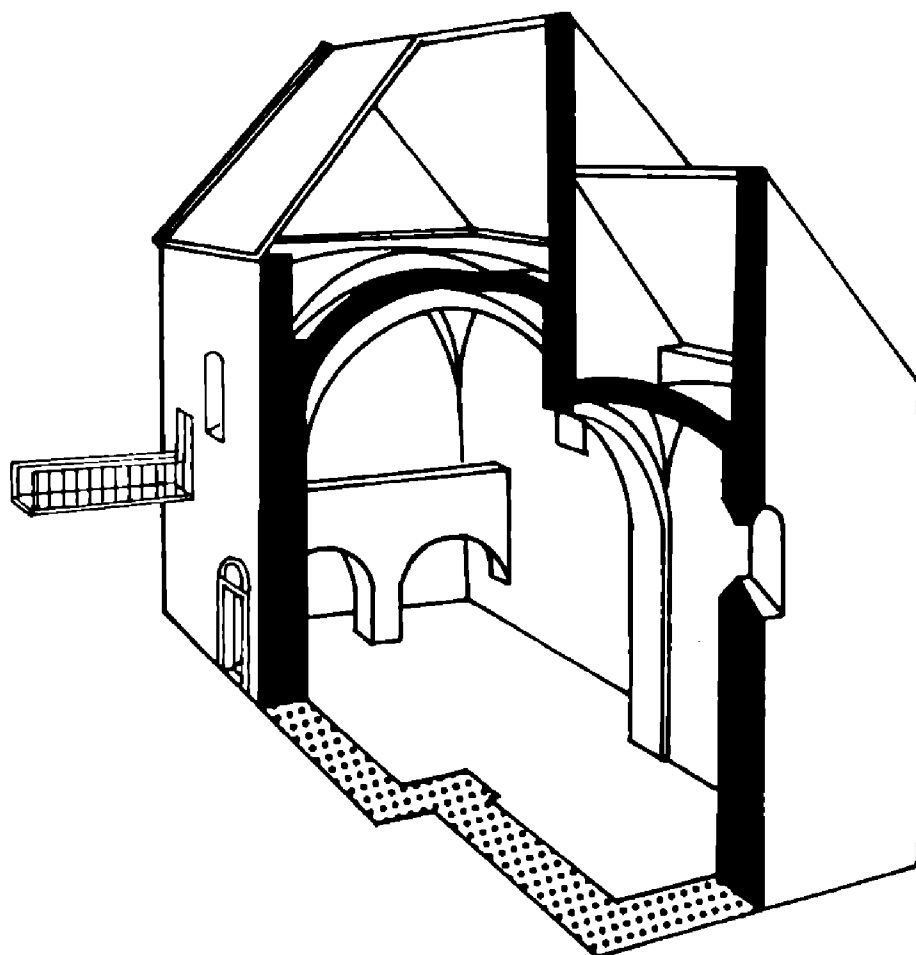
Dalším výzkumem byly zjištěny na románském základovém zdivu v původním uložení kvádříky z prvé řady při západní straně severního obvodového zdiva. První a poslední z trojice kvádříků měl stopy omítky, která byla sytě bílá, jednozrnná a souvisela s podlahou dlažby kostela. Na základě tohoto nálezu lze usuzovat že interiér románského kostela

mohl být omítnut do nižší úrovně, eventuelně přetažen z vápenné mazanice podlahy do nízkého soklového pásu. V severní části východního závěru byl při archeologickém výzkumu nalezen v úrovni základu románské oltářní mensy zlomek omítky o rozměrech 28×11 cm, který kryl románské kvádríky. Střídaly se zde ve svislých pruzích barvy – žlutá, špinavě šedá a červená. Toto by mohlo nasvědčovat tomu, že románský závěr byl omítnut a barevně vyzdoben, zatímco obvodové zdivo bylo režné.

Z půdorysu románského kostela vyrůstala prostá a jednoduchá hmota kostelíka, která byla u lodi krytá sedlovou střechou s trojúhelným štítem nad západním čelem a sklonu ramen maximálně 45°. Stejným způsobem byl patrně zastřešen i poněkud nižší závěr

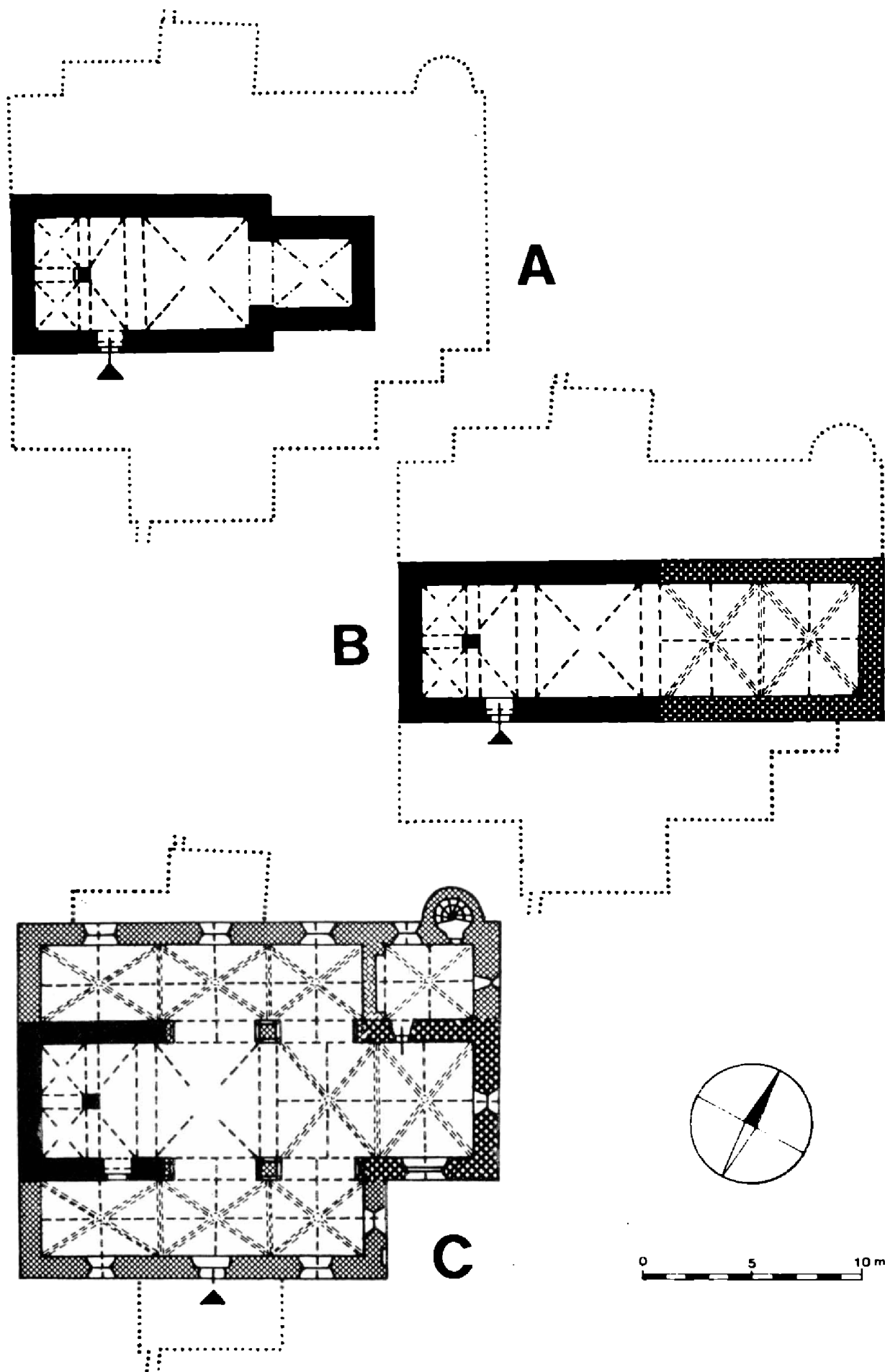
Obr. 13. Podélný řez kostelem sv. Martina v Radomyšli s pohledem k jihu.

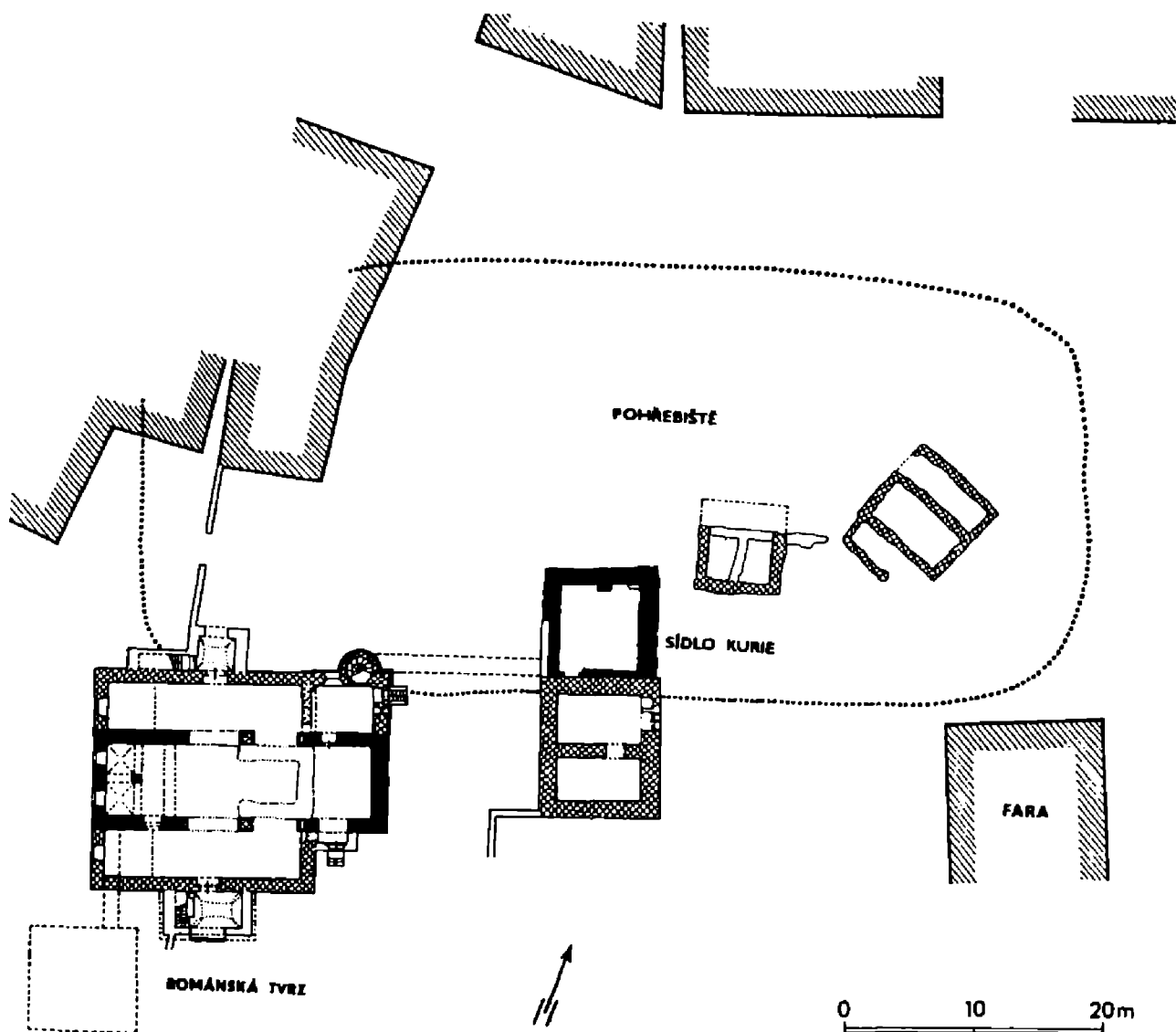
Obr. 14. Rekonstrukce románského kostela – řez s pohledem k panské tribuně – rekonstrukci na základě archeologického a stavebního výzkumu provedl ing. arch. F. Kašíčka ze Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

se štítem na východní straně. Zachované obvodové zdivo románské lodi stoupá do výše 7,50 m nad dnešní podlahou kostela. Snad bylo původně vyšší jen o sílu osazených římsových desek. Podle zachovaných částí zdiva v podkroví byl celý vnější líc vyzděn z režného kvádříkového zdiva z místního krystalického vápence. Jednotlivé kvádříkové řady byly v průměru pouze 10 cm vysoké a měly dosti hrubě stloukaná a štípaná čela. Převážně vyhřezlou maltu, místy zatřenou přes nepravidelné okraje kvádříků, výrazně členilo podříznuté lícování ložných a styčných spar, které respektovalo skutečnou skladbu jednotlivých prvků. Severní strana románské stavby, směrem k západní části pohřebiště, byla zcela bez oken, stejně tak i západní štít. Na jižní straně byla dvě okénka umístěná značně vysoko nad původním terénem (parapet cca 480 cm nad dnešní podlahou). Třetí okénko je možno předpokládat na východním čele závěru. Hlavní vstupní portálek na jižní straně, který je dosud v celistvosti zachován, rámovaly jednoduché kamenné kvádry s rovným překladem, nad ním snad byl mírně vpadlý půlkruhový tympanon. Jednoduchý byl také vstupní portálek na panskou tribunu, byl umístěn na jižní stěně u západní čelní zdi.

První raněgotická přestavba kostela nastala koncem 13. století. Pro tuto velkou stavební akci zatím postrádáme písemné prameny. Teprve komplexní archeologický a stavebněhistorický průzkum stavby umožnil tuto významnou stavební fázi uspokojivě rekonstruovat. Na základě rozborů jednoznačně vyplývá, že v poslední čtvrtině 13. století byl starý románský kvadratický závěr kostela (včetně štítové zdi) ubourán a nahrazen novým kněžištěm o stejné šíři, jakou měla původní hlavní románská loď. Půdorys kostela se tedy radikálně změnil na atypický, protáhlý obdélník, blízký se poměru 1:4 (vnitřní délka dosáhla rozměru 20,5 m, šířka zůstala jako u hlavní lodi 5,5). Nad poslední, západním klebním polem románské lodi byla vztyčena mohutná robustní věž, která zdivem dosáhla

Obr. 15. Kostel sv. Martina v Radomyšli: A – půdorys románského kostela, B – půdorys raně gotického kostela, C – půdorys kostela ve 14. století.

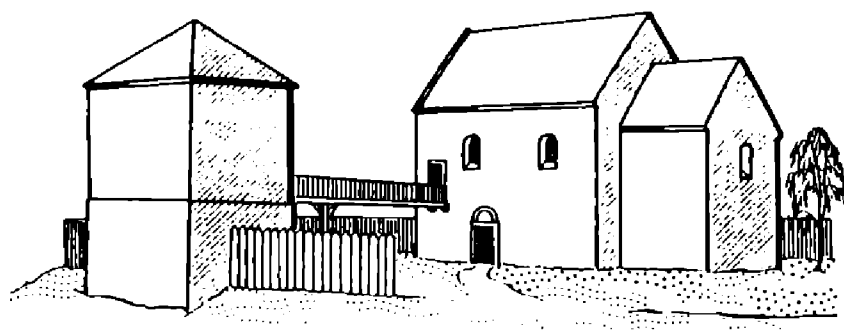

Obr. 16. Radomyšl (o. Strakonice) – celková situace pohřebiště, kostela a sídlištních objektů.

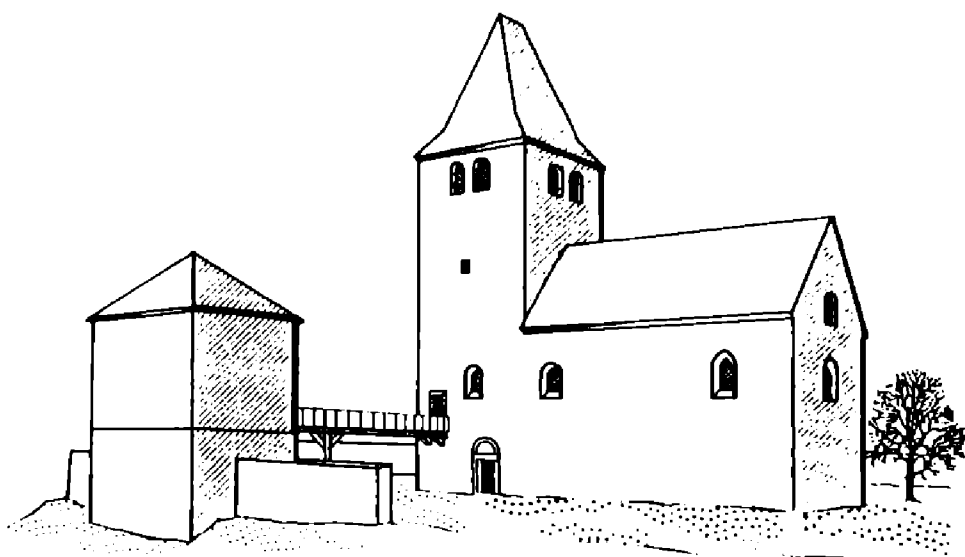
výšky více než 17 m nad dnešním terénem. Ve svém nejvyšším patře měla na všech čtyřech světových stranách dvojici sružených okének. Nižší patro věže bylo osvětleno jediným malým obdélným okénkem v jižní stěně. Nad obdélným půdorysem byl patrně krov dřávkové střešky s hřebenem kolmo k podélné ose kostela. V nově přestavěném kněžišti byla užší lomená štíhlá okna, do dnešní doby se zachovalo jediné (dnes zazděné) v ose východní štítové zdi. Nad zvýšenou nadezdívkou staré lodi a nového raněgotického závěru byla sedlová střecha. Krov při věži, na východní straně, kryl široký lomený vylehčovací pas, převádějící tíhu východní stěny na obvodové zdi románské lodi. Raněgotické kněžiště uzavíral na východní straně trojúhelný štít.

Druhá gotická přestavba je důležitá pro další vývoj kostela a dotvořila v podstatě jeho hlavní rysy do dnešní podoby. Protáhlá, ale v podstatě stísněná loď kostela nestačila patrně pojmout rostoucí počet obyvatel osady a blízkého okolí, které zatím nabývalo forem městečka, i když bez právního statutu. Hluboké a temné jednolodí neodpovídalo novému duchu a úsilí české gotiky 14. století o jednotný a prosvětlený interiér. Dosavadní stavba měla řešení prostoru ještě v pozdněrománském stylu. Ve druhé polovině tohoto století (spíše k jeho konci) došlo k další stavební fázi ve vývoji objektu, který se rozšířil v podstatě na dnešní půdorysnou plochu. K přestavbě došlo podle rozboru písemných pramenů před r. 1388, kdy farář Beneš, který zde působil od r. 1372, vlastním nákladem přestavěl kostel.

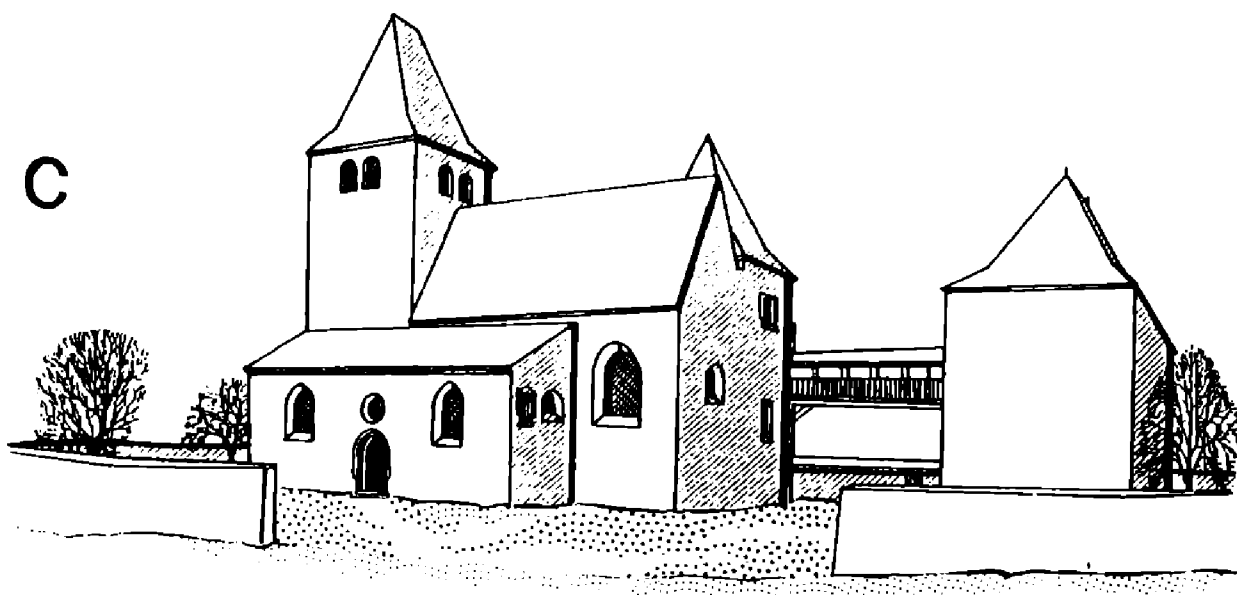
A

B

C

Obr. 17. Rekonstrukce kostela sv. Martina v Radomyšli s románskou tvrzí ve 12. století (A), ve druhé polovině 13. století s johanitskou kurií (B), ve 14. století (C); rekonstrukci na základě archeologického, historického a stavebního výzkumu provedl ing. arch. F. Kašíčka.

Arcibiskup Jan z Jenštejna udělil k tomuto datu výsadu plnomocných odpustků. V textu listiny se přímo uvádí: „*ecclesiam de novo construxit ac multis ornamentis decoravit*“ – kostel přestavěl a vyzdobil mnoha ozdobami (Lifka 1993, 80 – pozn. 327a s odkazem na pramen).

K původní protáhlé stavbě přibýly nižší boční lodě na severní a jižní straně – výsledný celek trojlodí vytvořil prostorovou formu pseudobasilikální trojlodí. Věž se nadále uplatňuje ve své raněgotické podobě se sdruženými okénky nad hlavní římsou, které byly reminiscensí na románské období. Krov nad hlavní lodí i s kněžištěm zůstal ve své sedlové podobě, byl však již tehdy patrně upraven do strmějšího spádu. Určitou novou dojmovou stabilitu dodávají nyní hmotě kostela nové boční lodě, které mají pultové střechy. Severní boční loď je protažena přístavbou jednopatrové sakristie až do líce východního čela kněžiště, které vytváří mohutnou pohledovou kulisu, zvláště při pohledu ze severovýchodu. Ve střechě lze předpokládat určité věžovité zakončení. Z komory nad sakristií byla z úrovně prvního patra přistavěného šnekového schodiště převedena visutá dřevěná lávka přímo do prvního patra hlavní budovy johanitské kurie. Její základy byly nalezeny při archeologickém výzkumu mladohradištního pohřebiště a částečně se zachovaly ve zdivu dosud stojícího tzv. barokního špýcharu v dnešním děkanském dvoře. Druhou gotickou přestavbou se uzavírá středověké období kostela sv. Martina v Radomyšli.

Prameny a literatura

- Atlas podnebí československé republiky, Praha 1958.
- BEDNÁŘIK, R., 1972: Cintoríny na Slovensku, Bratislava.
- BLAJEROVÁ, M.–NECHVÁTAL, B., 1990: Demografie mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonice a některé poznatky z antropologického výzkumu – Demographie der frühmittelalterlichen Grabstätte in Radomyšl bei Strakonice und einige Erkenntnisse anthropologische Untersuchung, AH 15, 457–473.
- 1993: Demographie- und Fundproblematik der slawischen frühburgwallzeitlichen Grabstätte in Radomyšl bei Strakonice und einige Erkenntnisse der anthropologischen Forschung, in: Acte du XIIe Congrès Int. des Sciences Préhist. et Protohist., Bratislava 1991, 4, 168–180.
- BOHÁČ, Z., 1987: Postup osídlení a demografický vývoj českých zemí do 15. století – History of the Settlement and the Demografie Development in the Czech Lands up to the 15th Century, HG 12, 59, 87.
- BORKOVSKÝ, I., 1939: Skrčené pohřby doby knížecí v Čechách – Die Hockergräber der Fürstenperiode in Böhmen, PA n. ř. VI–VIII (XXXI), 134–139.
- 1956: Esovitě záušnice, jejich původ a význam – Die S förmige Schläfenringe, ihre Ursprung und Bedeutung, Referáty za rok 1955, 148–158, Liblice.
- 1948: Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze I. – Cimetière de commerçants datant de l'époque des princes à Prague I, Slavia antiqua 1, 460–484.
- ČAPLOVIČ, D.–HANULIAK, M., 1979: Hroby pod náhrobními kameňmi vo Svinici – Die Gräber unter Gräbstein in Svinica, Hist. Carpatica 10, 193–206.
- DELAVILLE LE ROULX 1901–1905: Cartulaire général de l'ordre de St. Jean de Jerusalem, Tome I, Paris.
- DENKSTEIN, V., 1948–1950: Románská čelenka z Českých Budějovic, ČNM CXVII–CXIX, 50–67.
- DINKLAGE, K., 1940: Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens I, Grundzüge der Entwicklung von karolingischen Tonwaren und Schläfenringen Süddeutschlands im Rahmen einer Frühgeschichte des Egerlandes, Südost-Forschungen V, 185–199.
- DUBSKÝ, B., 1949: Pravěk jižních Čech – Préhistoire de la Bohême méridionale, Blatná.
- DYK, J., 1922: Popis politického okresu Strakonického, I, Strakonice.
- EISNER, J., 1947: K dějinám našeho hradištního šperku, ČNM CXVI, odd. věd spol., 142–162.
- 1955: Počátky českého šperku – Die Anfänge des böhmischen Schmuckes, PA XLVI, 215–226.
- 1966: Rukověť slovanské archeologie, Praha.
- FIALA, Z., 1953: K počátkům listin a panovnické kanceláře v Čechách – Les origines des chartes en Bohême, Historický sborník I, 27–45.
- FRÖHLICH, J., 1989: Středověká dlaždice ze Štítkova, okr. Prachatice – Mittelalterliche Fliesen von Štítkov (Kr. Prachatice), CB 1, 327–330.
- HABOVŠTIAK, A., 1966: Archeologický výskum v Kostofanoch pod Tribečom, resumé, Monumentorum tutela 2, 43–78.

- 1971: Archeologický výskum stredovekého obdobia na Slovensku – Archäologische Erforschung des mittelalterlichen Zeitabschnittes in der Slowakei, Slovenská archeológia XIX, 603–617.
- 1985: Stredoveká dedina na Slovensku – Das mittelalterliche Dorf in der Slowakei, Bratislava.
- HANULIAK, M., 1978: Problematika hrobov pod náhrobnými kameňmi v 11.–14. storočí – Problematik der Gräber unter Grabsteinen im 11.–14. Jh. in der Slowakei, AH 3, 67–74.
- 1979: Hroby pod náhrobnými kameňmi v 11.–14. storočí – Gräber unter Grabsteinem im 11.–14. Jh., Slovenská Archeologia 27, 167–183.
- HANULIAK, M., 1980: K problematike včasnostredovekých cintorínov s hrobmi pod náhrobnými kameňmi – Zur Problematik frühmittelalterlicher Friedhöfe mit Gräbern unter Grabsteinem, in: IV. Medzinárodný kongres slovanskej archeológie – Sofia, Nitra, 47–52.
- 1989: K problematike výskytu mincí v hrobch 11.–12. storočí na Slovensku – Zur Problematik des Münzvorkommens in Gräber aus dem 11.–12. Jahrhundert in der Slowakei, Slovenská Numizmatika 10, 175–189.
- HLAVÁČEK, I., 1972: Český panovník a jižní Čechy v době předhusitské – Böhmische Herrscher und Südböhmen in der vorhussitischen Zeit, JSH XLI/1, 1–18.
- HRDLIČKA, L.–RICHTER, M., 1961: Výzkum zaniklého kostela sv. Petra a Pavla na Oškobrhu, Vlastivědný zpravodaj Polabí č. 2–3, 19–20.
- 1974: Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu u Poděbrad – Die slawische und mittelalterliche Besiedlung auf dem Oškobrhu bei Poděbrady, PA 65, 111–184.
- HRUBÝ, V., 1950: Raně středověké poklady šperků na Moravě – Frühmittelalterliche Schatzfunde von Silberschmuck in Mähren, ČNM XLV, 83–106.
- CHOC, P. 1963–1964: Osídlení Čech před účastí cizích kolonistů, resume, Demografie 38–52, 126–137, 235–244, 311–340, 1964, 21–28.
- 1955: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století, resume, Sborník čs. společnosti zeměpisné, roč. 70, 16–33.
- KAŠIČKA, F.–NECHVÁTAL, B., 1973: Archeologický a stavební průzkum areálu kostela sv. Martina v Radomyšli – Reconnaissance archéologique et de construction de l'aréal de l'église de St. Martin á Radomyšl, PP 33, 105–116.
- 1983b: K počátkům středověké architektury v jihozápadních Čechách – Radomyšl u Strakonice – Zu der Anfängen der mittelalterlichen Architektur in Südwestböhmen – Radomyšl bei Strakonice, Umění XXXI, 193–213.
- KLÁPŠTĚ, J., 1978: Středověké osídlení Černokostecka – Die mittelalterliche Besiedlung im Raum von Kostelec nad Černými Lesy, PA LXIX, 423–475.
- 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka – Das Landschaftsgebiet Most als Zeuge des Mittelalter, Most.
- KLÁPŠTĚ, J.–SMETÁNKA, Z., 1982: Archeologický výzkum české středověké vesnice v letech 1971–1981 – Archäologische Untersuchung mittelalterlicher Dörfer Böhmens in den Jahren 1971–1982, AH 7, 11–13.
- KNOR, A., 1953: Nové hroby ze starší doby hradištní, PA XLIV, 220–228.
- KOLNÍKOVÁ, E., 1967: Obolus mrtvých vo včasnostredovekých hrobch na Slovensku – Totenobolus in frühmittelalterlichen Gräben der Slowakei, Slovenská archeológia 15, 189–254.
- KREJČÍKOVÁ, J.–KREJČÍK, T., 1987: Základy sfragistiky, genealogie a heraldiky, Praha.
- KRUMPHANZLOVÁ, Z., 1961: K otázce vampyrismu na slovanských pohřebištích – Zur Frage des Vampirismus auf dem slawischen Gräberfeldern, PA LII, 544–548.
- 1963: Příspěvek k vývoji lidového šperku 10. století v Čechách – Beitrag zur Entwicklung des volkstümlichen Schmuckes in Böhmen, PA LIV, 87–113.
- 1964: Zvláštnosti ritu na slovanských pohřebištích v Čechách – Merkwürdigkeiten im Ritus auf den slawischer Begräbnisstätten in Böhmen, Vznik a počátky Slovanů IV., 177–215.
- 1966: Der Ritus der slawischen Skeletfriedhöfe der mittleren und jüngeren Burgwallzeit in Böhmen, PA LVI, 277–327.
- 1971: Počátky křesťanství v Čechách ve světle archeologických pramenů – Die Anfänge des Christentums in Böhmen im Lichte der archäologischen Quellen, PA LXIII, 406–456.
- 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.–11. věku v Čechách – Die Chronologie des Inventars aus Dorffriedhöfen des 9.–11. Jh. in Böhmen, PA LXV, 34–110.
- 1975: Dějiny výzkumu slovanských pohřebišť v Čechách 1919–1969 – The history of Research on Slavic Cemeteries in Bohemia 1919–1969, in: Vývoj archeologie v Čechách a na Moravě 1919–1969, Praha, 48–61.
- 1979: Některé problémy rozvrstvení společnosti podle archeologie, resume, in: Aktuální otázky výskumu slovanských populací na území Československa v 6.–13. storočí, AÚ Nitra, 29–40.
- KRUPICA, O., 1978: Stredoveké Krásno, Západné Slovensko 5, 169–333.
- 1981: Stredoveké Krásno II, Západné Slovensko 8, 91–218.
- LIFKA, B., 1993: Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí – Radomyšl. History of South Bohemian Town and its Vicinity, Radomyšl.

- LUTOVSKÝ, M., 1995: Několik poznámek k problematice slavníkovské domény – Einige Bemerkungen zur Problematik der Slawnikendomäne, AR 47, 239–245.
- MICHÁLEK, J.–FRÖHLICH, J., 1979: Archeologické nemovité památky v okrese Strakonice, České Budějovice–Strakonice.
- MJARTAN, J., 1953: Vampírské povery v Zemplíne, Slovenský národopis I., 107–134.
- MUSSIANOWICZ, K., 1948–1949: Kablaczki skroniowe – próba typologii i chronologii, Światowit XX., 115–232.
- NECHVÁTAL, B., 1965: Výzkum mladohradištního pohřebiště v Radomyšli v r. 1964 – Die Erforschung des jungburgwallzeitlichen Gräberfeld in Radomyšl im J. 1964, AR 17, 368–392.
- 1966: Cimetière de la période récente des bourgwalls à Radomyšl, près de Strakonice (Bohême), in: Invest. archeol. en Tchécoslovaquie (ed. J. Filip), Prague, 226.
- 1967: Vampyrismus na pohřebišti v Radomyšli – Der Vampirismus auf dem Gräberfeld in Radomyšl, AR 19, 478–489.
- 1971: Zum dörfischen Bestattungsritus im 12. Jahrhundert in Böhmen, in: Actes du VIIe Congrès Int. des Sciences Préhist. et Protohist., 2. Prague, 1229–1232.
- 1980a: Slovanské pohřebiště v Radomyšli u Strakonice – jiozápadní Čechy – Das slawische Gräberfeld aus Radomyšl bei Strakonice SW Böhmen (Ergebnisse und Problematik), in: IV. Medzinárodný kongres slovanskej archeológie, Sofia 15.–22. septembra 1980, Zborník referátov ČSSR, Nitra, 101–104.
- 1980b: Mladohradištní pohřebiště, sídlištní objekty a kostel sv. Martina v Radomyšli u Strakonice, I.–VII. nál. zpr. č. j. 5273/80 – Archiv nálezových zpráv AÚ AV ČR.
- 1985: Náhrobky na mladohradištním pohřebišti v Radomyšli – Grabsteine auf dem jungburgwallzeitlichen Gräberfeld in Radomyšl bei Strakonice, AH 10, 439–451.
- 1988a: Středověké dlaždice v jižních Čechách – Mittelalterliche Fliesen in Südböhmen, AH 13, 575–604.
- 1988b: Středověká keramická aquamanilia z Radomyšle u Strakonice – Ein mittelalterliches keramisches Aquamanile aus Radomyšl bei Strakonice, AVJČ 6, 205–208.
- 1994a: Zaniklá středověká osada Lemuzy u Radomyšle (o. Strakonice), Výběr 31, 25–26.
- 1994b: Donace Bolemily, manželky Bavora ze Strakonice a nejstarší zprávy o Radomyšli u Strakonice, Výběr 31, 77–86.
- 1995: Záchraná akce v Radomyšli, Výběr 32, 19–23.
- 1996: Další záchraná akce v Radomyšli, Výběr (v tisku).
- 1997: Nález gotického stavebního článku v Radomyšli u Strakonice, Výběr (v tisku).
- NECHVÁTAL, B.–RADOMĚŘSKÝ, P., 1964: Mladohradištní pohřebiště u Strakonice – Das Gräberfeld in Radomyšl bei Strakonice, AR 16, 655–685.
- NEÚSTUPNÝ, E., 1983: Demografie pravěkých pohřebišť – The Demography of Prehistoric cemeteries, Praha.
- NIEDERLE, L., 1913: Život starých Slovanů I/2, Praha.
- 1915: Život starých Slovanů II, Praha.
- 1953: Rukověť slovanských starožitností, Praha.
- NOVOTNÝ, V., 1912–1928: České dějiny I/1–3, Praha.
- 1937: České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla Otakara II., Praha.
- NOVÝ, R., 1972: Přemyslovský stát 11. a 12. století, Praha.
- POULÍK, J., 1960: Staří Moravané budují svůj stát, Gottwaldov.
- 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích – Zwei grossmährische Rotunden, Praha.
- PROFOUS, A., 1951: Místní jména v Čechách III, Praha.
- RADOMĚŘSKÝ, P., 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní) – The Dead-Obolus by the Slavs of Bohemia et Moravia (Essay on the Dating of the Young Slavonic Period's Skeleton Graves), Sbor. NM sv. IX–A – Historický č. 2, 3–81, I.–V. tab., mapa.
- 1960: Stříbrný poklad z 12. století v Praze – Štěpánské ulici – Le trésor d'argent provenant du 12e siècle et découvert rue Štěpánská à Prague, Numismatický sborník VI, 61–86, tab. IV.–VI.
- REINECKE, P., 1934: Zur Herkunft der slawischen Schläfenringe, Germania 18, 218–219.
- REJHOLCOVÁ, M., 1989: Obolus mrtvých na pohrebisku v Čakajoviciach – Der Totenobolus auf dem Gräberfeld in Čakajovice, Slovenská Numizmatika 10, 191–201.
- REMPPEL, H., 1966: Reihengräberfriedhöfe des 8. bis 11. Jahrhunderts aus Sachsen-Anhalt., Sachsen und Thüringen.
- RUTTKAY, A.–SLIVKA, M., 1985: Církevné inštitúcie a ich úloha v sídliskovom a hospodárskom vývoji Slovenska vo stredoveku – Kirchliche Institutionen und ihre Stellung in der Wirtschafts- und Siedlungsentwicklung der mittelalterlichen Slowakei, AH 10, 333–356.
- SEDLÁČEK, A., 1922: Českomoravská heraldika, II, Část zvláštní, Praha.
- SCHRÁNIL, J., 1932: Země české za doby knížecí, Praha.
- SCHWARZENBERG, K., 1941: Heraldika, Praha.
- SLÁMA, J., 1963: K česko-polským stykům v 10. a 11. století, Příspěvek k polskému milleniu – Beitrag

- zum Studium der tschechisch-polnischen Beziehungen im 10. und 11. Jahrhundert, Vznik a počátky Slovanů IV, 221–269.
- 1995: Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? – Die Slawniken – eine Bedeutsame oder periphere Angelegenheit der böhmischen Geschichte des 10. Jahrhunderts?, AR 47, 182–224.
- SMETÁNKA, Z., 1973: Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní – Ein Beitrag zur Problematik der Chronologie der späten Burgwallzeit, PA 64, 463–486.
- 1978: Česká vesnice v období vzniku městských aglomerací – Das böhmische Dorf in der Entstehungszeit der Stadtagglomerationem, AH 3, 325–330.
- ŠEBÁNEK, J.–DUŠKOVÁ, S., 1956: Česká listina doby přemyslovské 2. listina nižších světských feudálů – Die Urkunde der Přemyslidenzeit in Böhmen (Die Urkunde der niederen geistlich Feudalen – die Urkunde der niederen Laienfeudalen), Sborník archivních prací Ministerstva vnitra, VI/1, 136–211.
- 1963: Listina v českém státě doby Václava I., Rozpravy ČSAV, Řada SV, seš. 10, roč. 73.
- ŠIKULOVÁ, V., 1958: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní – Mährische Gräberfelder der jüngeren Burgwallperiode, Pravěk východní Moravy I (Gottwaldov), 88–162.
- ŠIMÁK, J. V., 1938: České dějiny I/5. Středověká kolonizace v zemích českých, Praha.
- ŠIMEK, E., 1955: Chebsko v staré době – Egerland in alten Zeit, Brno
- ŠOLLE, M., 1959: Knížecí pohřebiště ve Staré Kouřimi – Fürstliche Bestattungstätte in Stará Kouřim, PA L, 353–506.
- TŘEŠTÍK, D., 1971: K sociální struktuře přemyslovských Čech. Kosmas o knížecím vlastnictví půdy a lidí – La structure sociale dans la Bohême des Přemyslides (La possession princière de la terre et des homes d'après Kosmas), ČsČH 19, 537–567.
- TUREK, R., 1948a: České hradištní nálezy datované mincemi – Les trouvailles slaves de la Bohême, datées à l'aide des monnaies du Xe–XIIe siècle, Slavia Antiqua I, 485–534.
- 1988: Počátky české vzdělanosti, Praha.
- WOLLMANN, F., 1920, 1921, 1923, 1926: Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské. Národopisný věstník československý XIV (č. 1) 1–16, XIV (č. 2) 1–57, XV (č. 1) 1–58, XVI (č. 1–2) 80–96, XVI (č. 3–4) 133–149, XVIII (č. 3–4) 133–161.
- ZOTZ, L. F., 1935: Die spätgermanische Kultur Schlesiens im Gräberfeld vor Gross-Sürding, Leipzig.
- ŽEMLIČKA, J., 1978: Přemyslovská hradská centra a počátky měst v Čechách – Die Burgzentren der Přemyslidenzeit und die Anfänge der Städte in Böhmen, ČČH XXVI, 559–586.
- 1986: Století posledních Přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století), Praha.

Zusammenfassung

Zur Problematik der Fundsituation des Gräberfeldes in Radomyšl bei Strakonice

In den Jahren 1963–1968 hat Archäologisches Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften eine Rettungsgrabung und später systematische Grabung eines frühmittelalterlichen Gräberfelds, der Kirche und der Siedlungsobjekte in Radomyšl geführt. Die Fundstätte liegt 6 km östlich von Strakonice auf dem alten Salzweg, der später als Geldweg genannt wurde.

Dieses Gräberfeld mit mehr als 1000 Gräbern gehört zu den größten in den tschechischen Ländern. Die Erforschung des Gräberfelds brachte wichtiges Material zur Morfologie, Typologie und Chronologie der S-förmigen Ohrringe und Ringe, die Erkenntnisse über den Grabritus, zur Problematik der Grabsteine, zu den ältesten heraldischen Wappen und zum Sakralbau der St. Martin-Kirche. Es wurde die Verschiebung der romanischen Feste festgestellt, die ursprünglich an der Südseite der Kirche mit dem rechteckigem Presbyterium stand und die 2. Hälfte des 12. Jhs. datiert wurde. Eine Kurie des Malteserordens wurde gefunden, die zu den ältesten in den tschechischen Ländern gehört. Die anthropologische Untersuchung, die M. Blajerová durchgeführt hat, hat wichtige Erkenntnisse zur Demographie des Gräberfelds gebracht. Zeitlicher Abstand von der Beendigung der Grabungsarbeiten hat ermöglicht neue Fragen zu erörtern, die in der Zeit der Grabung noch nicht lösbar waren. Es handelt sich um die Intensität der Besiedlung, um die dörfliche Gesellschaft und um die Kolonisation im 13. Jh.

Das Gräberfeld wurde bei der Vorbereitung der Bauarbeiten für eine Gaststätte entdeckt. Das empfindliche Projekt hat den Neubau auf eine Parzelle situiert, die ganz in der Nähe der romanischen Kirche St. Martin sich befindet. In der Umgebung der Kirche erstreckte sich der älteste Teil des Städtchens und auf dem ehemaligen Pfarrgarten wurde das frühmittelalterliche Gräberfeld festgestellt. Das erhöhte Terrain des Pfarrgartens wurde durch Graber planiert und gleich am Anfang der Bodenarbeiten kamen viele Menschenknochen aufs Licht. Trotz dieser Funde hat man in den Bodenarbeiten fortgesetzt bis zum 16. 7. 1963. Erst am diesen Tag wurden die Bauarbeiten eingestellt und so wurde die Fundstätte gerettet.

Die ersten Rettungsarbeiten hat A. Beneš von der Zweigstelle des Archäologischen Instituts in Pízeň organisiert. Die systematischen Grabungsarbeiten dauerten dann bis 1968. Die Führung der Erforschung war in den Händen des Verfassers. Im Jahr 1963 haben sich an den Forschungsarbeiten auch

P. Radoměský mit E. Pochitonov aus dem Nationalmuseum in Prag beteiligt. Zum Schluß der Grabung wurde im Jahr 1968 auch das Interieur der Kirche incl. mit den Sondagen in den Mauern der Kirche untersucht. In der Zusammenarbeit mit Herrn Kašička wurde im Jahr 1972 die bauhistorische Untersuchung der St. Martin-Kirche durchgeführt. Die Gesamtauswertung wurde wie aufgrund der archäologischen so auch der schriftlichen Quellen bearbeitet. Ein Vorbericht wurde schon im Jahr 1973 publiziert (Kašička–Nechvátal, 1973, 1983). Von der Grabung in Radomyšl wurden mehrere Beiträge publiziert (Nechvátal–Radoměský, 1964, Nechvátal 1965, 1966, 1967, 1971, 1980, 1985), die die Wichtigkeit dieser Lokalität betont haben.

In diesem Beitrag verfolgt der Verfasser nicht nur eine Zusammenfassung der bisherigen Erkenntnisse, sondern er will vor allem eine Analyse der Funde und ihre Analogien vorlegen.

Abbildungen:

1. Die Fundstätte Radomyšl.
2. Die Umgebung von Radomyšl aufgrund der Donationsurkunde der Frau Bolemila, Gattin Herrn Bavor von Strakonice, aus dem Jahr 1225. Die Ortschaften: 1 – Hlum, 2 – Lazec, 3 – Brezina, 4 – Lucha, 5 – Ilscene, 6 – Corito.
3. Radomyšl. Gesamtplan des frühmittelalterlichen Gräberfelds, der Kirche und der Siedlungsobjekte.
4. Radomyšl, Siedlung. Aquamanile vom Objekt 0–1.
5. Die Grundtype der S-förmigen Ohringe vom Gräberfeld in Radomyšl – 12. Jahrhundert.
- 5a. Radomyšl, Gräberfeld. Graphische Darstellung des Durchmessers der S-förmigen Ohringe aus der Grabungssaison im Jahr 1963.
6. Radomyšl, Gräberfeld. Grundtype der Ringe – 12. Jahrhundert.
7. Radomyšl, Gräberfeld. Verzierungs-motive auf den Ringen. 1 – Grab Nr. 372,2 – Grab Nr. 385, 3 – Grab Nr. 187, 4 – Grab Nr. 188, 5 – Grab Nr. 225, 6 – Grab Nr. 370, 7 – Grab Nr. 52, 8 – Grab Nr. 136, 9 – Grab Nr. 181, 10 – Grab Nr. 58, 11 – Grab Nr. 138.
8. Radomyšl, Gräberfeld. Grabsteine mit Zeichen. 1 – Grab Nr. 407, 2 – Grab Nr. 404, 3–4 – aus der Schicht, 5 – Grab Nr. 224.
9. Geologische Karte der Umgebung von Radomyšl 1:25 000.
10. Radomyšl, St. Martins-Kirche. Ansicht vom Osten.
11. Radomyšl, St. Martins-Kirche vom Norden.
12. Profil Nr. 27 im westlichen Teil des Hauptschiffes der St. Martins-Kirche. 1 – Granitfliesen, 2 – Sand unter der Pflasterung in der Kirche, 3 – lehmiger Boden mit einer Kalkschicht, 4 – lehmiger Sand, 5 – Kalkschüttung mit Ziegelbruchstücken und Mörtel, 6 – dünne Sandschicht, 7 – lehmigsandige Schicht, 8 – lehmige Schüttung mit Kalk, 9 – lehmige Schüttung mit kleineren Steinen und Bruchstücken der Menschenknochen, 10 – Kalkboden, 11 – lehmiger gestampfter Boden, 12 – lehmigsandige Schüttung – Grabloch, 13 – Kalklinse, 14 – Umfassungsmauer der St. Martins-Kirche, 15 – schwarzgrauer Lehm, 16 – steiniger gewachsener Boden. Profil Nr. 23: Westgiebel des romanischen Baus. 1 – westliche Umfassungsmauer der St. Martins-Kirche, 2 – Steinfundamente, 3 – steiniger gewachsener Boden, 4 – Boden der Sonde.
13. Radomyšl, St. Martins-Kirche. Längsschnitt durch die Kirche.
14. Radomyšl, St. Martins-Kirche. Rekonstruktion der romanischen Kirche nach F. Kašička.
15. Radomyšl, St. Martins-Kirche. A – Grundriß der romanischen Kirche, 2 – Grundriß der frühgotischen Kirche, C – Grundriß der Kirche im 14. Jh.
16. Radomyšl. Gesamtsituation des Gräberfelds, der Kirche und der Siedlungsobjekte.
17. Radomyšl, St. Martins-Kirche. Rekonstruktion der Kirche mit der romanischen Feste im 12. Jh. (A), in der zweiten Hälfte des 13. Jhs. mit der Johanittenkurie (B), der heutige Zustand (C). Aufgrund der archäologischen und bauhistorischen Untersuchung hat F. Kašička gezeichnet.